

Transgender a transvestitismus z antropologické perspektivy

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Kateřina Olivová

Vedoucí práce:

PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání bakalářské práce

Transgender a transvestitismus z antropologické perspektivy

Jméno a příjmení: **Kateřina Olivová**
Osobní číslo: P17000255
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: **2020/2021**

Zásady pro vypracování:

Práce se zaměří na vymezení fenoménu transgenderu a transvestitismu a jeho antropologickou analýzu. V práci bude vymezena základní terminologie spojená s těmito kulturními jevy. Dále se práce bude věnovat popisu a srovnání transgenderu a transvestitismu v rámci vybraných světových kultur. Studentka se bude v průběhu vypracování práce řídit pokyny vedoucí a pravidelně konzultovat dílčí části práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

1) BELLINGER, Gerhard J. Sexualita v náboženstvích světa. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0642-7. 2) BLACKWOOD, Evelyn. Anthropology and homosexual behavior. New York: Routledge, 2010. ISBN 0-86656-328-8. 3) KULICK, Don. Travesti: Sex, Gender, and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes. Chicago: The University of Chicago Press, 1998. ISBN 0-226-46100-9. 4) SKUPNIK, Jaroslav, MALINA, Jaroslav, ed. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). ISBN 80-86258-27-0. 5) STRYKER, Susan. Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution. New York: Seal Press, 2017. ISBN 978-1-580-05690-8.

Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce: 24. června 2021
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

28. dubna 2022

Kateřina Olivová

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Luděce Hrabákové, Ph.D., za pomoc, cenné rady, trpělivost a ochotu při řešení problémů spojených s tvorbou mé práce.

Další poděkování patří všem těm, kteří mě při tvorbě mé práce podporovali a věřili, že ji jednoho dne dopíšu.

Anotace

Bakalářská práce se v první části zabývá popisem a srovnáním transgenderu a transvestitismu z antropologického aspektu u kultur starověkého Řecka a Říma, domorodých Američanů, tradiční Indie a moderní západní civilizace. V části druhé se práce soustředí na český školský systém a jeho náhled na tyto jevy. Pozornost je zaměřena především na zjištění, zda se systém těmito tématy zabývá a případně v jaké šíři. Práce také nabízí plán hodin zabývajících se těmito tématy pro žáky 2. stupně ZŠ.

Klíčová slova

Antropologie, druhý stupeň základní školy, plán hodiny, transgender, transvestitismus

Annotation

This bachelor thesis focuses on the description and comparison of transgender and transvestism from an anthropological aspect. The cultures studied are ancient Greece and Rome, native Americans, traditional India and modern western civilization. The second part focuses on the Czech education system and how it views these phenomena. The main focus is put on assessing whether the system includes these topics, and if so, to what extent. The last part also proposes lesson plans focused on these phenomena for pupils of the second stage of elementary school.

Keywords

Anthropology, lesson plan, second stage of elementary school, transgender, transvestism

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Základní terminologie.....	10
3. Popis a srovnání vybraných kultur.....	14
3.1 Transgender u kultur starověkého Řecka a Říma.....	14
Transgender mezi postavami a bytostmi řecké mytologie.....	14
Transgender u obyvatel starověkého Říma.....	18
3.2 Transgender u domorodých obyvatel Severní Ameriky.....	22
Úvod do transgenderu a jeho terminologie u domorodých Američanů.....	22
Typické vlastnosti a vzhled transgender domorodých Američanů.....	23
Kmeny s rolí ženské dvou-duše (trans muži).....	25
Vysvětlení existence transgenderu u domorodých Američanů.....	28
Transgender u domorodých Američanů v současnosti.....	29
3.3 Transgender v tradiční Indii.....	30
Úvod do transgenderu a jeho terminologie v tradiční Indii.....	30
Vzhled a chování hidžrů.....	31
Vysvětlení existence hidžrů.....	32
Hidžrové v tradiční Indii v současnosti.....	33
3.4 Transgender ve Spojených státech amerických.....	34
Úvod do transgenderu a jeho terminologie u západního světa.....	34
Historie transgenderu v západním světě.....	35
3.5 Shrnutí poznatků o transgenderu u vybraných kultur.....	38
4. Transgender a český vzdělávací systém.....	41
4.1 Transgender v kurikulárních dokumentech.....	41
4.2 Transgender a učebnice předmětů výchova ke zdraví, rodinná a etická výchova.....	43
4.3 Workshopy týkající se transgenderu.....	45
4.4 Návrh hodin pro žáky 8. a 9. třídy základní školy.....	47
4.5 Shrnutí informací o výuce transgenderu v rámci českého vzdělávacího systému na základních školách.....	55
5. Závěr.....	56
6. Seznam použitých zdrojů.....	57
7. Seznam příloh.....	60

1. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá tématem transgenderu a transvestitismu z pohledu antropologie. V první části se zaměřuje nejen na výklad základních termínů spojených s tímto tématem, ale také na popis a srovnání postoje vůči transgenderu (či nějaké jeho variantě) těchto kultur: starověkého Řecka a Říma (zahrnutý jsou mytologické postavy i běžní lidé), původních obyvatel Ameriky (pozornost je věnována těmto kmenům: Mohave, Marikopa, Kokopa, Klamath a Kaska), tradiční Indie (tzv. třetí pohlaví – hidžrové) a západního světa (větší důraz je kladen na Spojené státy americké). Ve druhé části je cílem zjistit, jak se k případnému transgenderu staví české školy (druhý stupeň základních škol), přesněji tedy zda učebnice výchovy ke zdraví, rodinné či etické výchovy toto téma obsahují, případně v jaké šíři se tématu věnují. V závěrečné části se nachází ukázka prezentace a plánu hodin zabývajících se tématem transgenderu a transvestitismu, která by mohla být použita při výuce především v 8. a 9. třídě základní školy.

Je třeba hned na začátku poukázat na to, že antropologové se v minulosti příliš o transgender či transvestitismus (a např. ani o homosexualitu) nezajímali, protože byli ovlivněni vlastní heteronormativní společností, která uznávala pouze dva gendery. Podobné jevy západní společnost tedy považovala za nepřírozené, případně až za perverze.¹ Ve starší odborné literatuře je tedy obtížné dohledat i jen zmínky o translidech, ačkoliv v některých společnostech i kulturách nepochybně v minulosti v nějaké verzi existovali. Až v současné době nacházíme mnohem viditelnější a pozitivnější zobrazování genderových variací jako součástí lidských kultur po celém světě napříč časem.² Během posledních 10 let se 10krát zvýšil výskyt hledání hesel jako „transgender“ nebo „transsexuál“ na Googlu.³ Média se o trans zmiňují již od 50. let 20. století, v současné době jsou také translide zobrazováni i více v seriálech, pro příklad je možné uvést: *Transparent*, *Sense8*, *I Am Jazz* nebo *Caitlyn Jenner*.⁴

Kulturní trendy, společenské podmínky a historické okolnosti udělaly z trans žhavé téma (Stryker 2017, s. 35), v době analogové se více o genderu přemýšlelo jako o

1 Blackwood, E. *Anthropology and homosexual behavior*, s. 1–2.

2 Stryker, S. *Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution*, s. 35.

3 Tamtéž.

4 Tamtéž.

fyzickém pohlaví, ale digitální obraz a zvuk to změnilo – již neukazují reálnou věc stejným způsobem, může být jen stvořena pixely.⁵ Z tohoto důvodu také příslušníci generace, kteří se narodili v době digitálních médií, většinou transgender chápou lépe a intuitivněji, ačkoliv se tak sami necítí.⁶ Po druhé světové válce, a ještě více po studené válce bylo třeba přestat přemýšlet o světě binárně ve smyslu východ a západ – stejným způsobem transgender narušuje binární dělení pohlaví a vytváří prostředí pro rozmanitější chápání genderu.⁷

Tato práce je aktuální i vzhledem k tomu, že v roce 2018 Světová zdravotnická organizace přestala označovat (s platností od ledna 2022) transgender za duševní nemoc, což by mělo pomoci přestat tyto lidi stigmatizovat.

Metody použité v této práci zahrnují literární rešerši (jedná se o primární i sekundární literaturu), komparaci (kultur mezi sebou, ale i autorů a jejich pohledů na danou věc) a analogii (hledání podobných znaků mezi kulturami, v případě vyhledávání kultur, které obsahují určitou formu transgenderu).

5 Stryker, S. *Transgender History*, second edition: *The Roots of Today's Revolution*, s. 36.

6 Tamtéž.

7 Tamtéž, s. 36.

2. Základní terminologie

Před kapitolou věnovanou tématu transgenderu a transvestitismu je třeba nejprve si charakterizovat několik výrazů, které budou v práci používány či jinak zmiňované. Některé z nich budou pro snazší popis uvedeny do kontrastu.

První dvojicí je gender a pohlaví. Gender je termín pocházející z americké sociokulturní antropologie. Označuje tzv. sociální pohlaví, které je, na rozdíl od pohlaví, dané kulturními normami.⁸ Pro popis genderu se běžně používají dvě podstatná jména ‚muž‘ a ‚žena‘, avšak ne každá kultura určuje jen dvě. Premisou myšlenky transgenderu je, že se nikdo nerodí jako chlapec/muž či dívka/žena; všem je nám gender při narození připsán a až v procesu socializace se s tímto genderem buď identifikujeme, nebo ne. Z jiných kultur je možné zmínit domorodé Američany, kteří mívali 3 a více sociálních genderů; lidé u nich mohli změnit svůj gender na základě snů nebo vizí. Domorodí Američané gender připisují spíše práci, kterou lidé dělají, než samotným tělům.⁹

Naopak pojem pohlaví označuje pohlaví anatomické nebo biologické, běžně jsou známa dvě: mužské a ženské. Pohlaví je jeden z definujících prvků genderu, jehož důležitost (a definice) se liší napříč kulturami.¹⁰

Důležitým výrazem pro tuto práci je také coming out, což je termín převzatý z anglického spojení coming out of the closet a značí to proces, při kterém si člověk uvědomuje svou sexualitu či identitu a případně se s ní i svěřuje jiným lidem.¹¹

Dále je nutno uvést rozdíl mezi termíny transsexuál, transgender a transvestita. Za transsexuála se označuje jedinec, který „má psychosexualitu druhého pohlaví, tj. jeho somatické pohlaví je v rozporu s jeho pohlavní identitou, takže chce ve všech ohledech (na rozdíl od transvestity) žít jako příslušník druhého pohlaví.“¹² Transsexuál má „intenzivní pocit příslušnosti k opačnému pohlaví, než jakému nasvědčuje jeho tělesný stav.“¹³ Toto slovo je nejčastěji spojované se sexuologem Magnusem Hirschfeldem,

8 Skupnik, J. a Malina, J. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných", s. 44.

9 Stryker, S. Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution, s. 15–16.

10 Roscoe, W. Changing ones: third and fourth gender in Native North America, s. 17.

11 Prague Pride. Slovníček pojmů, s. 2.

12 Skupnik, J. a Malina, J. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných", s. 56.

13 Skupnik, J. a Malina, J. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných", s. 56.

který na počátku 20. století psal o duševním transsexualismu. Tento termín používal k popisu člověka, který cítil emoce spíše jako člověk s připisovaným opačným genderem, než tím, který mu byl připsán při narození (tj. muž, který cítí emoce jako žena, ale mohl být také považován za esteticky vnímavějšího.). V dnešní době je slovo transsexuál považováno za zastaralé.¹⁴

Pojem transgender popisuje lidi, kteří se odklání od pohlaví, které jim bylo přiděleno při narození. Transgender jsou lidé, kteří překračují hranice vytvořené jejich vlastní kulturou, může se jednat o přesun k „druhému“ pohlaví, ale také k úplně novému, zatím nepopsanému či neprozkoumanému.¹⁵ Termín se používá více až od 90. let (ačkoliv je známý již od poloviny 60. let), v 70. a 80. letech označovalo osobu, která nechtěla jen dočasně změnit své oblečení (jako transvestita) nebo trvale změnit své genitálie (jako transsexuál), ale spíše změnit svůj sociální gender skrze změnu zvyků a genderového vyjádření, což mohlo zahrnovat hormonální léčbu, ale obvykle ne operaci. Od 90. let se slovo transgender používá k popisu jakýchkoliv odklonů od genderových norem a očekávání. V poslední době lidé tento termín používají k popisu pouze těch, kteří se identifikují s binárním genderem jiným, než který jim byl připsán při narození (pro toto označení se v minulosti používalo slovo transsexuál). Pro lidi, kteří se nezbytně neidentifikují s jiným genderem, nebo chtějí vytvořit nový, se používají například termíny jako nebinární či gender-fluid.¹⁶

Se slovem transgender jsou spojeny termíny trans muž a trans žena. Trans muž je člověk, kterému byl připsán ženský gender při narození, ale považuje sám sebe za muže a také se tak prezentuje. Trans ženě byl naopak při narození připsán mužský gender, ale považuje se za ženu, čemuž odpovídá oblečení i chování.¹⁷

Populárním termínem spojeným s transgender se ve 21. století stalo slovo cisgender, které se používá jako synonymum k ne-transgender. Používají jej běžně lidé (především na univerzitách), kteří se považují za spojence trans nebo nebinárních lidí.¹⁸ Popisuje to osoby, které se identifikují se svým při narozením připsaným genderem.

Slovo transvestita popisuje člověka, který se projevuje touhou žít podle způsobů druhého pohlaví, tedy například oblékat se do šatů druhého pohlaví či líčit se, nebo

14 Stryker, S. *Transgender History*, second edition: *The Roots of Today's Revolution*, s. 32–33.

15 Tamtéž, s. 6.

16 Tamtéž, s. 31–32.

17 Tamtéž, s. 31.

18 Tamtéž, s. 14.

uplatňuje touhu po jiné přirozenosti, svém ‚druhém já‘. Většinou označuje spíše muže než ženy.¹⁹ Sexuolog Magnus Hirschfeld termín použil jako první, a to k popisu erotického nutkání po přestrojení; popisoval tak motivaci, která vede některé lidi k oblékání oděvů běžně spojovaných s jiným sociálním genderem, než který jim byl připsán při narození. Od 21. století se termín používá pouze k popisu lidí, kteří nosí genderově netypické oblečení, avšak nepodstupují žádné tělesné modifikace.²⁰

Variantou je rituální transvestitismus, který představuje někdy směs mužského a ženského živlu, někdy tzv. třetí pohlaví; může být také pokusem o sjednocení pohlaví nebo jen podnětem k uvolnění zábran. Za další typ můžeme považovat transvestitismus v divadle, kde se herec se převtěljuje do jiné osobnosti a převléká se. Ve starořeckých hrách k oslavě boha Dionýsa tak například vystupovali herci-satyrové s komickými velkými faly, či Dionýsovy obdivovatelky (mainady, bakchantky) nosily mužské šaty. V anglickém alžbětinském divadle zase byli v divadelních souborech jen muži a chlapi (ti pak typicky hráli ženské role).²¹

Termíny spojenými s transvestitismem jsou také cross-dressing a cross-dresser, což byly původně termíny zamýšlené jako neodsuzující náhrada za transvestitu. Dnes jsou považovány spíše za neutrální popis zvyku nosit genderově netypické oblečení. Cross-dressing může mít spoustu významů a motivací, nejde pouze o snahu odporovat genderu připsanému při narození. Termín může být také využíván k popisu divadelních kostýmů, či jako součást módy nebo politického vyjádření (jako kdysi ženy, které nosily kalhoty), součást náboženských obřadů, nebo součást oslav veřejných festivalů a svátků (Mardi Gras, Karneval, Halloween). Zde je namístě zmínit, že transsexuálové či transgender lidé se za cross-dressery nepovažují, jednoduše se pouze oblékají.²²

Dále se dostáváme k jednotlivým termínům kultur, které je možné je nějakým způsobem přirovnat k transgenderu nebo transvestitismu.

Prvním termínem jsou hidžrové, jinak také známí jako mužští rituální transvestiti v Indii a okolních zemích. Hidžrové jsou sice v novodobé Indii odsuzováni a často si

19 Skupnik, J. a Malina, J. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných", s. 56.

20 Stryker, S. Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution, s. 33-34.

21 Skupnik, J. a Malina, J. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných", s. 56.

22 Stryker, S. Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution, s. 15.

vydělávají prostitucí, jejich příchod ke svatebnímu obřadu nebo k oslavě narození dítěte však bývá vnímán jako štěstí a požehnání.²³

Druhým je berdache, termín je odvozen ze slova bardassa či bardascia, který byl zaveden Francouzi (tedy západní kulturou) v době kolonizace Ameriky ve smyslu „pasivní homosexuál“. V etnologii označuje zpravidla jedince, který se rozhodl pro roli a postavení (oděv, chování) opačného pohlaví. Lze tedy mluvit o institucionalizovaném transvestitismu, známém zejména z domorodé Severní Ameriky, je možné ho však vysledovat i u Paleosibiřanů, Dajaků a u jihoamerických Puelchů.²⁴ Je používáno také jako zastřešující termín pro alternativní rod.²⁵ V moderní době se vyskytují snahy nahradit slovo berdache slovem „dvě duše“, protože berdache je slovo vykonstruované západní kulturou. Za lepší variantu je pak považováno používat termíny, které používají samotné kmeny.²⁶

23 Skupnik, J. a Malina, J. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných", s. 44.

24 Tamtéž, s. 42.

25 Roscoe, W. Changing ones: third and fourth gender in Native North America, s. 19.

26 Tamtéž, s. 17.

3. Popis a srovnání vybraných kultur

V této kapitole se budeme zabývat popisem a srovnáním jednotlivých vybraných kultur z hlediska námi sledované problematiky. Jsou mezi nimi jak kultury současné, tak minulé doby. Cílem je alespoň částečně poukázat na fakt, že transgender a transvestitismus nejsou výtvorem moderní západní kultury, ale že se jejich určité formy vyskytují na různých kontinentech, ale i v různých dobách. Práce se zaměřuje na kultury starověkého Řecka a Říma, domorodých obyvatel Severní Ameriky, tradiční Indie a Spojených států amerických.

3.1 Transgender u kultur starověkého Řecka a Říma

První kulturou, které se budeme věnovat, je antika, tedy starověké Řecko a Řím. Zmínky o určitých formách transgenderu či transvestitismu se nám dochovaly jak v mytologii, tak v dílech řeckých i římských spisovatelů a básníků. Nejedná se však ve všech případech o trvalou proměnu či dlouhodobou touhu po proměně. Především mytologické bytosti využívaly transvestitismu spíše při sledování vlastního prospěchu a zájmů, nejčastěji jako ochranu před nebezpečím, kterou jim převlečení do šatů druhého pohlaví či přesun do role druhého pohlaví poskytly. O transgenderu v dnešním slova smyslu by pak bylo možné mluvit spíše v případě Heliogabala a gallů, kteří jsou popsáni v druhé části podkapitoly o starověkém Řecku a Římě.

Transgender mezi postavami a bytostmi řecké mytologie

Feinberg tvrdí, že je řecká mytologie plná změn pohlaví, intersexuality a cross-dressingu. Jako příklady uvádí především Achilla, Hérakla, či Dionýsa. Kromě těchto tří se dají v literatuře najít také zmínky o Diovi, Hermafroditovi, Amazonkách či Afrodité. Z méně známých je možné uvést například Kainea (Kainidu) nebo Teiresia. Z antiky se také dochovaly zmínky o festivalech, rituálech a zvycích, při jejichž provozování se muži oblékali jako ženy a ženy jako muži, nosily dokonce i falešný plnovous.²⁷

Mytologické postavy zde budou popsány v pořadí uvedeném v předchozím odstavci. Prvním zmíněným byl Achilles, který byl synem fthijského krále Pélea a mořské bohyně Thetidy, a je považován za největšího achajského hrdinu v trojské válce.

²⁷ Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 56.

Nejčastěji je popisován jako silný, odvážný, obratný v boji, rychlý, přímý a pohledný.²⁸ V případě Achilla se jedná o převlékání do ženských šatů (transvestitismus), které mu mělo zajistit ochranu před hrozící smrtí. Achillova matka se totiž bála věštby, která pravila, že její syn si bude muset vybrat, zda bude chtít žít dlouho bez slávy nebo krátce a slavně. Schovala ho tedy na ostrově Skyru u krále Lykoméda, kde Achilles žil v ženském oděvu mezi královskými dcerami. Nakonec byl však nalezen Odysseem a Diomédem a přislíbil, že se připojí k achajskému vojsku v trojské válce.²⁹

Héraklés (v latině je to Hercules) známý jako největší hrdina řeckých bájí, byl synem nejvyššího boha Dia a tírynthské královny Alkmény. Kromě síly mu byla připisována také dobrota, protože se snažil lidstvo zbavit bídy a utrpení.³⁰ U Hérakla se Zamarovský zmiňuje o dočasném transvestitismu z donucení. K tomu došlo následkem nemoci, kterou na Hérakla seslal jeho otec Zeus (poté, co v rozlícení shodil svého hosta Ífita z hradby, což bylo porušením nejposvátnějšího zákona pohostinství). Tato nemoc nepolevovala a tak se Héraklés vypravil do Delf, kde se od Pýthie nakonec dozvěděl, že se má prodat do otroctví. Byl prodán lýdské královně Omfale, která byla velice ješitná a krutá, stále Hérakla ponižovala. Také ho nutila nosit ženské šaty a přist se služkami. V této otrocké službě setrval, dokud neuplynula lhůta, po které mohl být očištěn.³¹

Dionýsos (nazývaný také Bakchos, v Římě známý jako Bacchus) je syn nejvyššího boha Dia a jeho milenky Semely, známý jako bůh vína.³² Často je Dionýsos popisovaný jako napůl ženský jinoch.³³ Dionýsovi se také říkalo zdánlivý muž (pseudanór), zženštilec (gymnís), mužožena (arsenotélys), obojetník (dyalos) – všechny tyto přezdívky naráží nejspíše na jeho hermafroditickou podstatu a utajená vyprávění o oboupohlavnosti boha.³⁴ Kerényi také píše: „Napůl ženský charakter boha, který byl vyjádřen dlouhým rouchem vousatého Dionýsa stejně jako hermafroditickým tělem nahého mladistvého Bakcha, budil touhu po naplnění jak u jeho falických průvodců, tak u bakchických žen.“³⁵ Během jeho slavností se ženy (známé jako ithyphalloi) oblékaly

28 Zamarovský, V. Bohové a hrdinové antických bájí, s. 20.

29 Tamtéž, s. 20.

30 Tamtéž, s. 135.

31 Tamtéž, s. 141–142.

32 Tamtéž, s. 86.

33 Kerényi, K. Mytologie Řeků I., s. 196.

34 Tamtéž, s. 204.

35 Tamtéž, s. 201.

jako muži a nosily velké faly, muži zase oblékali ženský šat.³⁶ Práví se, že když Zeus vyprostil Dionýsa ze svého stehna (jiné zdroje uvádějí bok), dal Hermovi dítě s tím, že ho Inó (sestra Semely) a orchomenský král Athamant mají vychovávat jako dívku. Diovým cílem bylo Dionýsa ochránit před hněvem své ženy Héry.³⁷ Jiný zdroj uvádí, že Zeus svěřil dítě na ochranu Persefoně a ta přivedla Dionýsa k orchomenskému králi Athamantovi a jeho ženě Inó, které přemluvila, aby dítě převlečené za dívku chovali v ženské části paláce.“³⁸ Že byl Dionýsos vychováván jako děvče připomíná zvyky na Krétě, kde se chlapi až do puberty drželi ‚ve tmě‘ (skotioi), totiž v ženské části obydlí.”³⁹

Zeus (v latině známý jako Iuppiter), byl synem Titána Krona a jeho manželky a sestry Rheie, byl považován za nejvyššího řeckého boha.⁴⁰ Na starosti měl nadvládu nad nebem a zemí.⁴¹ Zeus byl známý svým záletnictvím a využíval k oplodnění svých milenek různých podob; jako příklad je možné zmínit například tyto podoby: zvířata (had, býk, labuť, orel), bohyně, lidé (manžel), napůl lidská a napůl zvířecí postava (satyr) nebo přírodní jevy (oblak, déšť, oheň).⁴² Pro účely této práce je důležitá proměna v bohyni, se kterou se pojí toto vyprávění: „Ke spící nymfě Kallistó („nejkrásnější“), přítelkyni panenské bohyně Artemidy, se Zeus přiblížil v Artemidině podobě a oplodnil ji. Když si Artemis o několik měsíců později při koupeli všimla těhotenství své přítelkyně, proměnila těhotnou Kallistó v medvědice a zastřelila ji.“⁴³

Hermafrodítos byl mladý hoch s ženskými nadry a dlouhými vlasy.⁴⁴ Syn Afrodity a posla bohů Herma byl bytostí, která po obou rodičích zdělila i pohlaví, byl to napůl muž a napůl žena. Většinou byl znázorňovaný jako obojetník vždy s penisem, avšak nikdy s vagínou.⁴⁵ Kerényi vypráví mýtus o tom, jak se nymfa Salmakis zamilovala do Hermafrodíta, ale nepodařilo se jí ho svést. Bohové však vyslyšeli její přání a oba nakonec splynuli v jedno tělo; tak se zrodil zženštilý hoch, hermafrodit.⁴⁶

36 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 56.

37 Kerényi, K. *Mytologie Řeků I.*, s. 198.

38 Graves, R. *Řecké mýty*, s. 133.

39 Tamtéž, s. 138.

40 Zamarovský, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 334.

41 Tamtéž, s. 335.

42 Bellinger, G. J. *Sexualita v náboženstvích světa*, s. 78.

43 Tamtéž, s. 78.

44 Graves, R. *Řecké mýty*, s. 89.

45 Bellinger, G. J. *Sexualita v náboženstvích světa*, s. 82.

46 Kerényi, K. *Mytologie Řeků I.*, s. 133.

Amazonky byly v mytologii popisovány jako národ bojovných žen, které bojovaly proti otrokářům. Jsou považovány za transgender, ačkoliv nejčastěji bývají zobrazovány jako ženy. Plinius mladší se o nich zmiňoval jako o rase Androgynek, které kombinují dvě pohlaví. Aristoteles přidával, že měly pravý prs mužský a levý ženský (pravý prs si prý odstraňovaly kvůli luku).⁴⁷ Zamarovský dokonce zmiňuje, že si možná upalovaly oba prsy, aby jim nepřekážely v boji.⁴⁸ Graves tvrdí, že představa upalování prsů je fantastická. Slovo „amazon“ by mohlo být arménského původu a znamenalo by pak „měsíční ženy.“⁴⁹ Výraz amazonka i v dnešní době značí bojovnou a statečnou ženu, ale také mužatku.⁵⁰

Afrodíté (v Římě známá jako Venus) je známá jako bohyně lásky a krásy, nejkrásnější ze všech bohyň antických mýtů.⁵¹ Proto, že láska hraje v životech lidí velkou roli, byla Afrodíté jedna z nejmávanějších a nejuctívanějších bohyň.⁵² Na Kypru v Amanthúntu byla Afrodíté uctívána také pod jménem Afrodítos, kde byla zpodobňována jako vousatá.⁵³

Kaineus (v původní ženské verzi jako Kainis, v latině pak Caene us/Caenis) byl synem lapithského krále Elata.⁵⁴ Příběh praví, že se Poseidón jednou pomiloval s nymfou Kainidou a chtěl po ní, aby mu za prokázanou lásku sdělila své přání. Chtěla se stát nezranitelným bojovníkem, protože ji už nebavilo být ženou. Tak se z ní stal Kaineus, mocný válečník, kterému však sláva stoupla do hlavy a požadoval, aby ho lidé uctívali jako boha a přinášeli mu oběti. To rozzlobilo Dia, který na něj seslal Kentaury. Po smrti se prý Kaineus proměnil zpět v ženu.⁵⁵

Teiresiás byl synem nymfy Charikly a thébským věštcem.⁵⁶ Jedna verze mýtu, jak tento thébský věstec přišel ke svým schopnostem, praví, že byl Diem a Hérrou vybrán jako rozhodčí v jejich sporu, kdo má větší potěšení z lásky, zda muž či žena. Prý ho na 7 let proměnili v ženu, mohl tedy pak rozhodnout. Dal nakonec za pravdu Diovi, že žena má z lásky větší potěšení, Héra ho za trest oslepila (protože sama tvrdila, že má z lásky

47 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 57.

48 Zamarovský, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 37.

49 Graves, R. *Řecké mýty*, s. 494.

50 Havránek a kol. *Amazonka*. In: *Slovník spisovného jazyka českého*.

51 Zamarovský, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 14.

52 Zamarovský, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 14.

53 Kerényi, K. *Mytologie Řeků I.*, s. 66.

54 Zamarovský, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 171.

55 Graves, R. *Řecké mýty*, s. 359–360.

56 Zamarovský, V. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 310.

větší potěšení muž) a protože Zeus nemohl zvrátit čin druhého boha, obdařil ho alespoň všesteknými schopnostmi, bylo mu však navraceno mužské tělo.⁵⁷

Transgender u obyvatel starověkého Říma

V této části práce se blíže podíváme na dva případy určité formy transgenderu u obyvatel starověkého Říma, tj. lidí, o kterých se dochovaly zmínky v literatuře, poezii či umění, ne jen v mýtech.

Prvním je Heliogabalus, vlastním jménem Varius Avitus Bassianus (jinak také zvaný Varius či Antonius), který byl římským imperátorem mezi lety 218 - 222. Krátké období jeho vlády se proslavilo především jeho sexuálními excesy, mezi které patří převlékání se do ženských šatů či svádění mužů (především bývalého otroka Hierokla, kterému slíbil, že ho učiní císařem). Hlavní zmínky o Heliogabalovi máme od Cassia Dia.⁵⁸ O Heliogabalovi se říká, že vyžadoval, aby ho lidé neoslovovali „pane“, ale „paní“, také prý toužil po přeměně vlastního penisu na vagínu.⁵⁹ V Římských dějinách se Dio zmiňuje o tom, že měl Heliogabalus snad slíbit obří obnos peněz kterémukoliv lékaři, který by mu operativně vytvořil vagínu, žádné jiné starověké zdroje toto však nepotvrzují.⁶⁰

Heliogabalus se narodil buď v Římě nebo ve městě Emesa v Sýrii. Po vyhlášení císařem přijal jméno Marcus Aurelius Antonius Augustus, avšak až po jeho smrti se začalo používat jméno Heliogabalus podle Emesénského boha slunce, kterého uctíval⁶¹ a sloužil mu jako nejvyšší kněz.⁶²

Cassius Dio v Římských dějinách tvrdí, že se Heliogabalus oblékal jako muž pouze v případě, kdy chtěl působit slušně a úctyhodně u soudu, jinak si prý vytrhával všechny chlupy i vousy, často nosil ženský make-up a paruky. Nosil zlatou či purpurovou tuniku, jindy perskou pokrytou drahokamy a tvrdil, že ho přepychové

57 Zamarovský, V. Bohové a hrdinové antických bájí, s. 310.

58 Rantala, J. 'Call me not Lord for I am a Lady' - Emperor Elagabalus and the Problem of Gender in the History of Cassius Dio, s. 4.

59 Godbout, L. Elagabalus (204 or 205–222), s. 1.

60 McDaniel, S. Transgender and Intersex People in the Ancient World.

61 Burian, J. a Mouchová, B. Portréty světovládů I., s. 217.

62 McDaniel, S. Transgender and Intersex People in the Ancient World.

břemeno tíží.⁶³ Obuv nosil s vyřezávanými drahokamy, které měl i na diadém, aby působil ještě více žensky a krásně.⁶⁴

Úmyslně mluvil vysoko položeným hlasem, aby vypadal a zněl co nejvíc jako žena. S Heliogabalovou touhou působit jako žena se pojí příhoda, jak si nechal do Říma přivést nejkrásnějšího muže, se kterým by mohl smilnit. Jeho sluhové tedy přivedli řeckého atleta Zotika, který císaře pozdravil oslovením „pane“, ten však zareagoval takto: „Nenazývejte mě pánem, protože já jsem dáma.“⁶⁵ Další příhoda vypráví například o tom, jak doma předváděl scénu o Paridovi, v níž sám hrál roli Venuše. Obličej a tělo měl nazdobené a zkrášlené stejným způsobem, jakým bývá Venuše zobrazována. Ve své roli prý náhle nechal spadnout svůj šat k nohám a nahý si zakrýval jednou rukou hrud' a druhou klín. Pak klesl na kolena, nadzvedl pozadí a nastavil jej milenci.⁶⁶

Kromě těchto císaře nehodných činů byl Heliogabalus také považován za velkého tyrana a římský lid ho obecně neměl příliš v oblibě, což mu také přineslo neslavný konec. Chtěl se zbavit svého adoptivního syna Alexandra (ve skutečnosti byl jeho bratrancem) a poslal za ním vrahy.⁶⁷ To způsobilo, že vojáci a pretoriáni zosnovali záchranu státu od Heliogabala a podnikli na něj útok. Heliogabala zabili na záchodě, jeho mrtvé tělo vláčeli nejprve v cirku, poté ho chtěli původně hodit do stoky (tam se však nevešlo), tedy ho z Aemilianova mostu shodili do Tiberu.⁶⁸

Druhými zde zmiňovanými budou gallové, tedy vykastrovaní kněží uctívající asijskou bohyni Kybelé a boha Attida.⁶⁹ Kult anatolské bohyně matky (nazývané různými jmény jako například: Kybele, Agdistis, Rhea, Meter Theon, Magna Mater, Cybele; vždy však byla zobrazována stejně) se nakonec rozšířilo i do řeckého a římského světa. Bohyně zde byla uctívána vždy dříve než bůh Attis (který s sebou přinesl vykastrované kněze gally).⁷⁰ Kybelé se stala státním kultem v roce 204 př. n. l., čímž se stala i oficiální bohyní římského státu. Attis a gallové se začali v Římské republice objevovat více až kolem 1. století př. n. l. vlivem narůstající Attidovy

63 Burian, J. a Mouchová, B. *Portréty světovládů I.*, s. 232.

64 Tamtéž.

65 McDaniel, S. *Transgender and Intersex People in the Ancient World.*

66 Burian, J. a Mouchová, B. *Portréty světovládů I.*, s. 220.

67 Tamtéž, s. 225.

68 Burian, J. a Mouchová, B. *Portréty světovládů I.*, s. 228.

69 Endres, N. *Galli: Ancient Roman Priests*, s. 1.

70 Roscoe, W. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*, s. 200.

popularity, se kterou vzrůstal i počet gallů.⁷¹ Gallové jsou dle některých zdrojů pojmenováni po řece Gallus, z jejíchž vod prý zešíleli, ale zároveň jim pomohly očistit se od hříchů.⁷²

Nejčastěji jsou gallové popisováni jako osoby nemužné, které se vzdaly mužské kulturní odpovědnosti a schopnosti mít potomky. Gallové nejsou ani mužského ani ženského pohlaví, ale spíše třetího, tj. neutrálního či středního.⁷³ Jako knězové Kybelé se gallové plně oddali své bohyni tím, že se vykastovali (odstranili si jak varlata tak penis) a nosili ženské oblečení. V některých případech, se nabízeli ostatním mužům na sex (podle všeho upřednostňovali roli příjemce v análním styku). Je možné, že na ně byla uvalena i stejná daň jako na prostitutky.⁷⁴

Jejich zženštilá povaha odporovala římskému ideálu mužnosti (virtus); kastrace udělala z gallů skupinu odsunutou na okraj společnosti. V kultu Kybelé však měli možnost věnovat se svým menšinovým sexuální zájmům, aniž by byli ostrakizováni jako by byli v širší společnosti.⁷⁵

Literární doklady se zabývají především fyzickým odmužněním, zženštilostí v chování a oblékání. Někteří římscí autoři často používají ženská jména a zájmena ve spojitosti s gally, čímž je degradují. Jiní autoři odkazovali ke gallům ve středním rodě, resp. jako k příslušníkům třetího rodu.⁷⁶

Catullus v básni 63 popisuje jak byl Attis, krásný chlapec, unesen gally a nakonec se k nim přidal. Attis se vykastruje a tím se vzdá svého mužství. Catullus ke gallům odkazuje jako ke gallám (v latině je použito slovo „gallae“, což je plurál ženského rodu), čímž naznačuje, že odstranění pohlavních orgánů nevratně změnilo jejich rod. Stejně tak se i Attis stal falešnou ženou.⁷⁷

V Apuleiově Zlatém oslovi (známé také jako *Metamorfózy*) vypráví osel Lucius svůj příběh z doby, kdy si jej koupil jeden gallus. Ten svého nového pána popisuje jako starší dámu, plešatou kromě pár prošedivělých kudrnatých vlasů. O ostatních gallech zmiňuje, jak byli zklamáni, když ho jeho majitel přivedl domů, že se nejedná o sličného jinocha, ale o osla. Lucius také vypráví, jak se gallové připravovali na průvod syrské

71 Roscoe, W. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*, s. 201.

72 Endres, N. *Galli: Ancient Roman Priests*, s. 1.

73 Tamtéž, s. 3.

74 Tamtéž, s. 1.

75 Tamtéž, s. 1.

76 Roscoe, W. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*, s. 203.

77 Endres, N. *Galli: Ancient Roman Priests*, s. 2.

bohyně; všichni si prý na sebe vzali barevné tuniky, „zkrášlili se“ nanesením jakési barevné hmoty na obličej a očních stínů. Pak vyrazili ven, na sobě měli turbany a róby, některé v šafránových barvách, jiné vyrobené ze lnu nebo tylu. Někteří gallové měli bílé tuniky s vyšívanými fialovými pruhy, v pase stažené, na nohách měli žluté sandály. Nakonec se odebrali k lázním, kde vyzvedli robustního mladého venkovana fyzicky obdařeného a poskytli mu orální službu.⁷⁸

Gallové trápili dokonce i křesťanské spisovatele. Julius Firmicus Maternus v *De errore profanarum religionum* píše o gallech, kněžích bohů Kybelé a Attida, jejichž mysteriózní náboženství představovalo jednoho z hlavních nepřátel raného křesťanství. Křesťanští apologeti uváděli gally jako představitele všeho, čím na pohanské kultuře a náboženství pohrdali. Nejvíce je děsil radikální způsob, jakým gallové překračovali hranice genderu.⁷⁹ Firmicus o gallech píše, že nosí žensky upravené vlasy a oblékají se do jemných látek, a že stěží udrží hlavy vzhůru na svých ochablých krcích. Svým vlastním přičiněním se odcizili mužnosti, nechali se unést hrajícími flétnami a vzývají svou bohyni, aby je naplnila neposvátným duchem. Jako by se tato bohyně chtěla zbavit mužů Firmicus se ptá, co je tohle za přišernost a nepřirozenost.⁸⁰

O století později píše o gallech i svatý Augustin ve spisu *O Boží obci* (*De civitate Dei*), že se procházeli ulicemi Kartága s rozpuštěnými vlasy a pomalovanými obličejí, jejich chůze připomínala uvolněnými končetinami ženskou a že vymáhali od obchodníků to, díky čemuž mohou nestoudně žít.⁸¹ Svatý Augustin používá rituály Kybelé jako příklady pohanské brutality, náboženské prostituce a homosexuální promiskuity. Anna Klosowska vysvětluje: „Pro Augustina je Kybelé paradox, protože je to bohyně plodnosti, vykastrovaných kněží.“⁸²

Nejvíce šokující praktikou gallů byla nepochybně sebekastrace; detailů o skutečné proceduře je však velmi málo. Lucián mluví ve spisu *O syrské bohyni* o spontánním sebemrzačení. Plinius starší zase v *Přírodopise* (*Naturalis historia*) tvrdí, že gallové praktikovali emaskulaci „v mezích zranění“, aby se vyhnuli „nebezpečným následkům“. Není ani jasné, zda každý gallus podstoupil operaci a pokud ano, zda to

78 Endres, N. Galli: *Ancient Roman Priests*, s. 2-3.

79 Roscoe, W. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*, s. 195–196.

80 Roscoe, W. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*, s. 196.

81 Tamtéž, s. 196.

82 Endres, N. Galli: *Ancient Roman Priests*, s. 3.

bylo při vstupu do kněžského řádu bohyně Kybelé nebo až později.⁸³

Císař Domicián (vládl v letech 81 - 96 n.l.) prohlásil, kvůli obavám z rozšíření kastrace, genitální mrzačení za nelegální. Jakmile křesťanství vyhrálo nad pohanstvím a stalo se státním náboženstvím, vysoce institucionalizované řecké a římské tajemné kultury vymizely, ačkoliv někteří gallové v činnosti pokračovali až do 5. století.⁸⁴

3.2 Transgender u domorodých obyvatel Severní Ameriky

Úvod do transgenderu a jeho terminologie u domorodých Američanů

Další z kultur, kterým se tato práce bude věnovat, je kultura domorodých Američanů. Jejich konstrukce genderu je naprosto odlišná od západního světa, kde převládá dichotomie, tj. dva opačné gendery odvíjející se od pohlaví muž a žena. Naproti tomu domorodí Američané přijímají i status, který kombinuje pohlaví (není to tedy ani muž, ani žena).⁸⁵ Stejně tak původní obyvatelé amerického kontinentu nechápou sexualitu jako věc neměnnou po celý život. Tradice sexuality je pro ně jako kruh, kde se člověk nachází jako bod a všechny tyto body jsou propojené, každý se tedy může v rámci svého života nacházet na různých bodech, které se mění.⁸⁶

Takzvaný třetí (a někdy i čtvrtý) gender, člověk dvou duší či starším názvem berdache, to je jen základní výběr nejtypičtější výrazů spojovaných s variantou toho, čemu západní kultura říká transgender. Samotný název berdache původně označoval mužského prostituta, proto se předpokládalo, že jsou berdache homosexuálové (tehdy panoval předpoklad, že to souvisí s transvestitismem a zženštilým chováním).⁸⁷ Původní průzkumníci se snažili používat sobě známých výrazů k popisu dvou-duší, často to bylo „hermafroditi“ (termín z klasické mytologie odkazující ke stavu anomálního nebo míchaného fyzického pohlaví) a „sodomité“ (termín z náboženského diskurzu odkazující k sexuálním aktům – primárně análnímu styku mezi muži).⁸⁸ Pozdější spisovatelé popisovali dvou-duše pomocí genderu, ne sexuality – používali tedy slova jako transvestita nebo transsexuál.⁸⁹ Ačkoliv existuje rozdíl v použití výrazů

83 Roscoe, W. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*, s. 203.

84 Endres, N. *Galli: Ancient Roman Priests*, s. 1-2.

85 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 165.

86 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 111.

87 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 166.

88 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 120.

89 Tamtéž, s. 121.

transvestitismus a transsexualita na poli psychologie, ve studiích týkajících se domorodých Američanů na území Severní Ameriky jsou výrazy transvestita, transsexuál a homosexuál používány zaměnitelně.⁹⁰

Kolonizátoři vraždili všechny, které považovali za homosexuály nebo hermafrodity, protože to považovali za něco nechutného a ďábelského, což později přispělo ke genocidě a krádeži půdy a zdrojů domorodců, zničení jejich kultur a náboženství.⁹¹ Sami domorodci se dvou-duší neděsili tak jako my, ve skutečnosti si jich velmi vážili.⁹² Tak například Joseph Francois Lafitau dvou-dušemi pohrdal, avšak připustil, že domorodí lidé nesdílí jeho předsudky: „Věří, že mají být uctívání, účastní se všech náboženských obřadů, tato profese nevšedního života zapřičiňuje, že se na ně nahlíží jako na lidi vyššího řádu“.⁹³

Používání západních výrazů často mate domorodé obyvatele a ti poté tvrdí, že u nich homosexualita není, ačkoliv o berdache mluví.⁹⁴ Sami preferují výraz dvou-duše, případně přímo termíny jednotlivých kmenů, ve kterých se tato role vyskytuje.⁹⁵ Ve kmenech, ve kterých se vyskytují mužské i ženské dvou-duše a používají pro oba stejný termín, tam patří ke třetímu rodu, v jiných kmenech, kde se používají dva odlišné termíny, mužské dvou-duše představují třetí a ženské dvou-duše čtvrtý rod.⁹⁶

Typické vlastnosti a vzhled transgender domorodých Američanů

Dvou-duše se typicky chovaly, seděly, oblékaly, mluvily a vykonávaly práci druhého pohlaví. První západní pozorovatelé popsali dvou-duše jako z půlky muže, z půlky ženy, ale takový popis jen poukazoval na jejich neschopnost přijmout muže v ženské roli nebo naopak, jiní zase dávali gender a pohlaví na stejnou úroveň, tedy se bránili myšlence úplného přerazení sociální role.⁹⁷ Pro jihozápadní kmeny je zkušenost či zážitek ve snu důležitým rituálním aspektem života a zajišťuje úspěch, vůdcovství a

90 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 122.

91 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 22–23.

92 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 21.

93 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 23

94 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 122.

95 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 21.

96 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 73–74.

97 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 29.

speciální schopnosti pro ty, kteří to vyhledávají – všechny dvou-duše v těchto kmenech měly sen o změně své role.⁹⁸

O mužských dvou-duších jsou zmínky v každém regionu Severní Ameriky, o ženských pouze v oblasti skupin západně od Skalnatých hor.⁹⁹ Lidé dvou duší vidí jak mužským, tak ženským očima, často tedy bývají léčitelé, vůdci nebo prostředníci mezi kmenovými komunitami a nedomorodými občany.¹⁰⁰

Mužské dvou-duše jsou lidé, kteří přijmou kulturní a symbolické atributy žen a získají tím status ne-mužů. Oblékají se do ženských šatů, chovají se jako ženy, vykonávají ženské práce, ale mají také kulturní vlastnosti mužů. Nejsou typicky homosexuálové, pohlavní styk s muži je až sekundární a odvozenou vlastností (jedná se o styk s muži, kteří nejsou dvou-duše, v některých kmenech ho však mívají i s ženami).¹⁰¹ Dvou-duše se nechtějí stát ženami, nemohou otěhotnět, jejich chování směřuje spíše k dosažení některých specifických symbolických vlastností, bývá to kombinace mužských a ženských vlastností.¹⁰² Mužské dvou-duše však občas zanechávají ženského chování, aby mohly být své manžely, zaútočit na osobní nebo kmenové nepřátele, či napadnout policii.¹⁰³ Některé kultury povolují ne-mužům vrátit se ke svému mužskému statusu – pokud si vezmou ženu a zplodí s ní potomky.¹⁰⁴

Ženské dvou-duše se po přijetí do mužské role mohou „oženit“.¹⁰⁵ Tyto ženy pak neměly vlastní děti, jakmile převzaly mužskou roli. Jejich přibuzenstvo je pokládalo za neschopné reprodukce a přijalo ztrátu jejich potenciálu mít děti, čímž upřednostnili ženiny vlastní zájmy a schopnosti před její cenou jako roditelky.¹⁰⁶ Dospělí, kteří vzali na vědomí zájmy těchto dívek, je učili stejným dovednostem, jakým se učili chlapci.¹⁰⁷ V dospělosti ženské dvou-duše vykonávaly povinnosti mužské (rodové) role: lovily, lícily pasti, pěstovaly obilí a účastnily se bojů.¹⁰⁸

98 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 31.

99 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 73–74.

100 Tamtéž, s. 110.

101 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 165.

102 Tamtéž, s. 166.

103 Tamtéž, s. 169.

104 Tamtéž, s. 174.

105 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 27.

106 Tamtéž, s. 31.

107 Tamtéž, s. 30.

108 Tamtéž, s. 31.

Níže se podíváme především na roli ženských dvou-duší ve vybraných kmenech, u kterých je možné zmínky o této roli najít. Tato role byla možná především díky rovnostářské povaze kmenů na západě – většina skupin závisela na lovu a sběru, případně na farmaření v poušti, chyběly tedy rozdíly ve statusu, které by byly závislé na bohatství nebo dědičném vedení.¹⁰⁹ Tyto kmeny pojí také vždy dvě věci:

1) Žádný z nich není plně zahradnická společnost, tj. nemají trvalé vesnice.

2) Nadpřirozený zásah (nebo také vize, zjevení, či sen) je považován za hlavní podnět pro to, aby se ženy staly válečnicemi a lovkyněmi.¹¹⁰

Kmeny s rolí ženské dvou-duše (trans muži)

Prvním z kmenů, o kterém jsou dochované zmínky týkající se alternativních rodů, je kmen Kaska. Jedním z příkladů ženských dvou-duší u tohoto kmene jsou rodiny, které měly pouze samé dívky a pokud toužily po chlapci, vybraly dceru (nejspíše tu, které k tomu nejvíce inklinovala), aby se stala „mužem“. Když jí bylo pět, rodiče jí omotali usušené vaječníky medvědice kolem pasu jako ochranu před početím.¹¹¹ V pubertě, tedy době, kdy se dívky považovaly za připravené na svatbu, byly tyto dívky neschopné splnit své povinnosti a funkce jako ženy v manželství, protože se naučily práce připisované mužům. Tento status nemožnosti se vdát mohl představovat nevýhodu jak pro ně samotné, tak pro jejich rodinu, která by poté mohla být vyzvána k její podpoře v pozdějším životě. Přejít do druhé role jí však umožnil vstoupit do manželství se ženou, se kterou mohla založit domácnost.¹¹² Ženské dvou-duše kmene Kaska oblékaly mužský šat, vykonávaly mužům přiřazené úlohy, často si také vypěstovaly velkou sílu a obvykle se z nich staly výjimečné lovkyně.¹¹³ Běžně tyto dvou-duše chytaly ryby a lovily malou zvěř, čímž přispívaly k přežití celé tlupy.¹¹⁴

Dalším kmenem, kde se vyskytují zmínky o dvou-duších, je Klamath. Dvou-duše zde byly často šamany.¹¹⁵ Lidé z kmene Klamath používali stejný termín pro mužské i ženské dvou-duše.¹¹⁶ Ženské dvou-duše (sám kmen používá název tw!nnaek) se také

109 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 91.

110 Tamtéž, s. 92.

111 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 30.

112 Tamtéž, s. 30-31.

113 Tamtéž, s. 31.

114 Tamtéž, s. 33.

115 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 15.

116 Tamtéž, s. 92.

držely mužských rituálních povinností: držely smutek, když jejich dlouhodobá partnerka zemřela a nosily opasek z kůry jako muži.¹¹⁷ Stejně jako v kmene Kaska, i zde dvou-duše nejčastěji chytaly ryby a lovily malou zvěř. Některé ženy kmenu Klamath vyráběly kánoe, což byla typicky mužská práce, starší muži zase naopak ženám pomáhali dělat jídlo.¹¹⁸

Marikopové věřili tomu, že když člověk o něčem sní až příliš, může to změnit rod chlapců i dívek; změnu způsobu života podle nich tedy mění až příliš mnoho snění, případně změnu způsobila nějaká duše, k čemuž většinou docházelo v době puberty, ačkoliv tendence stát se dvou-duší byly viditelné už v mladším věku.¹¹⁹ Existovaly u nich dva různé výrazy pro dvou-duše, mužská se nazývala ilyaxai (většinou byly schvalovány a muži se k nim chovali jako k dívkám, občas si je brali za ženy, ženy z nich naopak měly divný pocit – cítily se v jejich přítomnosti až stísněně), ženský protějšek se nazýval kwiraxame.¹²⁰ Marikopské kwiraxame snily v dětství tak moc, až si „změnily“ pohlaví.¹²¹

U Kokopů byly mužské dvou-duše neboli elha známé již od útlého věku, mluvily jako dívky, vyhledávaly společnost dívek a žen, učily se ženským pracím. Dívky, které se staly warhameh (ženská dvou-duše), se vyhýbaly ženským pracím, hrály si raději s chlapci, vyráběly luky a šípy, lovily ptáky a králíky, a nosily účesy jako muži. Také měly propíchnuté nosy (místo tetování na bradě jako měly ostatní ženy) a byly popisovány jako svalnaté. Podle všeho nemenstruovaly a jejich prsa byla malá, a ačkoliv měly stále ženské genitálie, ve válce bojovaly jako muži, braly si ženy a zakládaly domácnosti.¹²² Jejich identita byla stvrzena při veřejných obřadech, které dávaly komunitě najevo, že se s danou ženou má zacházet jako s mužem.¹²³

Mohavské hwame (ženské dvou-duše, mužský protějšek se nazývá alyha) snily o tom, že budou dvou-duše již v děloze¹²⁴, inspirací jim však mohly být i sny a vize.¹²⁵ Mohave uváděli také predestinaci (tj. předurčenost) a sociální vlivy jako další důvod

117 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 31.

118 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 33.

119 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 145.

120 Tamtéž, s. 146.

121 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 30.

122 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 146.

123 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 31.

124 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 30.

125 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 73.

utváření dvou-duší.¹²⁶ V dětství poté hwame vyhodily panenky a hmoždíře a odmítly trhat kůru či dělat jiné ženské práce.¹²⁷ Mohavové veřejně přijali nový status ženy při iniciačním obřadu; po tomto obřadu žena přijala jméno hodící se k osobě mužského pohlaví a byla jí udělena práva na sňatek.¹²⁸ Hwame prý byly známé jako skvělé živitelky, obstaravatelky masa, pracovaly v polích a staraly se o děti svých žen.¹²⁹ Říká se také o nich, že bývaly mocné šamanky, v tomto případě především schopné léčit pohlavně přenosné nemoci.¹³⁰

Sexuální chování bylo součástí vztahu mezi hwame a ženou, kterou si vzala, a ačkoliv byla hwame považována sociálně za muže, nebyla její sexuální aktivita považována za heterosexuální chování. Byla považována za lesbu, protože si Mohavové byli vědomi toho, že rozsah sexuálních aktivit mezi ní a její partnerkou byl takový, jaký je možný jen mezi dvěma fyziologickými ženami.¹³¹ Mohavské hwame mívaly také heterosexuální zkušenosti – existovala zde mnohem vyšší variabilita sexuality než u mužských dvou-duší.¹³² V mnoha případech jsou ženské dvou-duše popisovány jako ženy, které se nikdy nevdají – zdali držely celibát nebo jen tvořily vztahy se ženami, se již nezmiňuje.¹³³ Mohly mít odpor k manželství, ale také toužit po sexu s ženami.¹³⁴ Mnohé hwame se však vyhýbaly vztahům i manželství a místo toho se věnovaly duchovním věcem.¹³⁵

Formální iniciační rituál k potvrzení identity dvou-duše částečně fungoval jako zkouška, ale plně se vyvinul v přechodový rituál. Typicky ho vedli čtyři jedinci (kteří nepatřili ke dvou-duším), kterým bylo ve snech řečeno, co přesně mají udělat. Všechny přípravy se děly v tajnosti, aby byl ideálně mladík (nebo dívka) překvapen a když jednotlivé kroky rituálu začaly, jeho (či její) ochota projít rituálem v tuto chvíli znamenala závěrečné potvrzení identity dvou-duše.¹³⁶

126 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 139.

127 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 30.

128 Tamtéž, s. 31.

129 Tamtéž.

130 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 31.

131 Tamtéž, s. 35.

132 Roscoe, W. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*, s. 92.

133 Tamtéž.

134 Tamtéž.

135 Tamtéž, s. 73.

136 Tamtéž, s. 140.

Zajímavostí je, že Devereux píše, že alyha trvali na tom být oslovováni v ženském rodě a ženskými jmény. Alyha měli receptivní orální a anální styk, a ačkoliv dosahovali orgasmu, odrazovali své partnery od sahání, dokonce i mluvení o jejich mužských genitáliích – používali slovo pro klitoris k popisu penisu, slovo pro labia majora pro varlata, slovo pro vagínu k popisu svých řitních otvorů. Navazovali jak příležitostně, tak dlouhodobé vztahy s muži, kteří nebyli dvou-duše, a když si vzali muže, mluvilo se o nich jako o manželkách.¹³⁷

Chování hwame bylo více variabilní: v dětství byly spojované s chlapci a účastnily se jejich aktivit, avšak netrvaly na mužské fyziologické terminologii, když odkazovaly ke svým genitáliím. Některé ženy se staly hwame, až poté, co měly vlastní děti.¹³⁸

Rozdíl mezi západním chováním transsexuálů a tím, co pro Mohave znamenali alyha a hwame, spočívá především v tom, že se moderní transsexuálové či transgender snaží vypadat tak přesvědčivě jako příslušníci jejich preferovaného pohlaví, avšak alyha či hwame pořádají veřejné obřady k oznámení své identifikace – všichni to tedy ví, kým jsou; jejich identita je ve kmenu známá, nechápou pohlaví jen jako dichotomické.¹³⁹

Vysvětlení existence transgenderu u domorodých Američanů

Blackwoodová zmiňuje důvody, proč některé kmeny umožňovaly existenci dvou-duší. Jedním z nich je existence egalitářské společnosti – ženy stejně jako muži rozhodovaly o věcech týkajících se jejich příbuzenstva a komunity, celá skupina dělala rozhodnutí shodou, ani muži ani ženy neměli podřadnou roli; měli spíše moc ve sférách aktivit typických pro jejich pohlaví.¹⁴⁰ Ženy se tedy typicky věnovaly sběru potravy, přípravě jídla, starosti o dítě, výrobě košů a šití šatů, muži zase lovili, vyráběli zbraně, stavěli kánoe a domy. Toto rozdělení jednotlivých úkolů vytvořilo systém reciprocity, která zajišťovala vzájemnou závislost pohlaví; žádného z úkolů si nikdo nevážil víc než jiného, žádné pohlaví nemělo převahu.¹⁴¹ Genderově připsané úlohy se vzájemně u těchto lidí prolínaly; mnoho jedinců se účastnilo činností, které vykonávalo i druhé pohlaví, aniž by to vyvolávalo nelibost. Mnoho úloh bylo přijatelných pro obě pohlaví,

137 Roscoe, W. Changing ones: third and fourth gender in Native North America, s. 140.

138 Tamtéž, s. 141.

139 Roscoe, W. Changing ones: third and fourth gender in Native North America, s. 150.

140 Blackwood, E. Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes, s. 32.

141 Tamtéž, s. 33.

proto nebylo třeba udržovat genderové nerovnosti, čímž ženy mohly převzít plně mužskou roli, aniž by ohrozily genderový systém.¹⁴²

Dalším důvodem či faktorem, který vytvořil společenský prostor pro ženské dvou-duše, byla povaha systému příbuzenství, které nebylo založeno na hierarchických svazcích mezi muži a ženami, ale bylo uspořádané v zájmu obou pohlaví – každé pohlaví mělo co získat, když utvářelo příbuzenské svazky skrze manželství, což zajišťovalo vzájemnou výpomoc a ekonomické zajištění.¹⁴³ Manželství také vytvořilo vzájemnou alianci dvou rodin - manželské zvyky těchto kmenů odrážely rovnostářskou povahu jejich systému příbuzenství, protože status a majetek nebyly důležité, dohody o manželství nezahrnovaly žádný přesun majetku nebo hodnoty skrze ženu. Jednotlivci často uzavírali i více manželství za život, protože rozvod byl relativně snadný a častý jak pro muže, tak pro ženy, manželství byla trvalejší jediné, když měly páry děti. Ženy nebyly nucené v manželství zůstat a každý z partnerů měl právo odejít z nešťastného nebo neproduktivního vztahu.¹⁴⁴

U kmenů obývajících Pláně jsou mnohem menší zmínky o ženských dvou-duších než o mužských, což může být dáno rozmachem a rozvojem koloniální Ameriky, kvůli kterému se zdejší kmeny musely stěhovat a změnit způsob života, jehož následkem získali muži více dominantní pozici.¹⁴⁵ Kultura na Pláních si vážila tichých, produktivních a nepromiskuitních žen. Existovala však vysoká variabilita v rolích mezi kmeny Blackfoot a Lakota, mezi nimiž bylo možné nalézt také bojovnice či promiskuitní ženy; bojovnice však nebyly považovány za opak mužské dvou-duše.¹⁴⁶

Transgender u domorodých Američanů v současnosti

Koncem 19. století role ženské dvou-duše téměř vymizela u domorodých Američanů, pojí se to především se změnou smyslu sexuality a genderu u těchto kmenů. Dominantní ideologií se stala západní kultura s vírou v podřadnou povahu ženské role a trváním na heterosexuality, tato kultura začala nahrazovat tradiční systémy genderu domorodých Američanů.¹⁴⁷ Ideologický tlak bílé kultury podnítil domorodé Američany,

142 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s.33.

143 Tamtéž.

144 Tamtéž, s. 34.

145 Tamtéž, s. 36.

146 Tamtéž, s. 37.

147 Tamtéž, s. 39–40.

aby odmítli platnost role dvou-duše a aby apelovali na „správnou“ sexualitu, která podporovala nárok mužů na sexuální nárok vůči ženám.¹⁴⁸ Komunity poté vyjadřovaly nespokojení tím, že nadávaly ženským dvou-duším, že nejsou „skuteční muži“ a nejsou dostatečně vybavené k tomu, aby svoje ženy uspokojily sexuálně; předchozí přijatelné variace v sexuálním chování byly zavrhovány ve prospěch heterosexuálních zvyků.¹⁴⁹

Křesťanští misionáři či vládní úředníci často nutili dvou-duše, aby se přizpůsobili standardním genderovým rolím. Ti, kteří toho nebyli schopni, se buď skryli do podzemí, nebo spáchali sebevraždu. Stejně tak po prosazení euroamerických zákonů manželství už nebyly stejnopohlavní svazky mezi dvou-dušemi a jejich partnery uznávány. Od 60. let 20. století však dochází k obnovení kulturní hrdosti domorodých Američanů a také vzestupu osvobozujících hnutí gayů a leseb, díky čemuž se respekt vůči dvou-duším opět začíná objevovat. Snaha o návrat k tradicím také vedla k odmítnutí termínu berdache ve prospěch dvou-duší.¹⁵⁰

3.3 Transgender v tradiční Indii

Úvod do transgenderu a jeho terminologie v tradiční Indii

V další části práce se přesuneme na jiný kontinent, tentokrát na asijský, přesněji do Indie, kde bude pozornost zaměřena na hidžry. Tento termín popisuje tzv. institucionalizované třetí pohlaví (možno uvést i slovo „rod“). Ve vědecké literatuře jsou často jeho nositelé popisováni jako eunuchové, transvestité, asexuálové, homosexuálové, bisexuálové, hermafrodité, androgyni, transsexuálové či gynemimetikové (napodobující ženu).¹⁵¹ Mezi širokou veřejností jsou pak hidžrové považováni za intersexuální či impotentní muže, jejichž genitálie byly úplně nebo částečně odstraněny; oni poté začali nosit ženské šaty a chovat se v některých aspektech jako ženy. Nejsou to ani muži (jsou neúplní, nemohou mít mužské potomky), ale ani ženy (ačkoliv nosí šaty, neholí se, ale vytrhávají si chloupky na obličeji, mají ženské

148 Blackwood, E. *Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes*, s. 40.

149 Tamtéž.

150 Williams, W. L. *The 'two-spirit' people of indigenous North Americans*.

151 Lal, V. *Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality*, s. 120.

chování a používají ženský slovník a zájmena – bývá to však až přehnané, burleskní – jako v divadle).¹⁵²

Sami hidžrové rozlišují mezi sebou dvě skupiny: ty, co se jako hidžrové narodili (mají obojetné genitálie) a ty, nepochybně vyšší číslo, kteří se jimi stali skrze kastraci, případně jiné odlišnosti.¹⁵³ Někteří hidžrové se dokonce narodili jako dívky a byli tak i vychováni, avšak většina se rodí jako chlapci, je pro ně však největší urážkou považovat a popisovat je jako muže.¹⁵⁴ V práci však v souvislosti s hidžry používám mužský rod, protože i v hindštině je slovo mužského rodu.¹⁵⁵

Mají být asketové, avšak často u nich vzniká problém s touhou po sexu, mají poté intimní styk s muži.¹⁵⁶ Existují dva způsoby sexuálních vztahů mezi hidžry – prostituce a „manželství“.¹⁵⁷ Hidžrové by se neměli sexuální aktivitě vůbec věnovat, avšak pouze starší 40 let tvrdí, že to nikdy nedělali (je to stejné pravidlo jako pro ženy v Indii, které by se po sňatku svého syna již neměly věnovat sexu).¹⁵⁸ Ačkoliv mají někteří hidžrové sexuální styk s muži a jejich útočištěm je prostituce, lpí na tom, aby byli považováni za příbuzné sexuálním asketům a věřícím žebrákům.¹⁵⁹

Jsou oddaní Bahučáře Matě - jedné z mnoha Bohyň Matek. Vyskytují se především v severní Indii a jejich přesný počet není znám.¹⁶⁰ Nevyznávají pouze jedno náboženství, mohou to být křesťané, muslimové i hinduisté – ti pak nežijí společně v jedné domácnosti (kromě velkých měst jako je Bombaj, Dillí, Čandígarh a Bangalore), nejběžnější je však skupina 5-15 hidžrů stejného vyznání.¹⁶¹

Vzhled a chování hidžrů

Sami hidžrové se nepokládají za heterosexuální ani homosexuální muže, možná chtějí, aby se na ně nahlíželo jako na ženy, nebo alespoň, že mají speciální spříznění s ženským pohlavím.¹⁶² Tento pohled imponuje západním vědcům, kteří se zajímají o

152 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 37.

153 Lal, V. *Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality*, s. 120.

154 Lal, V. *Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality*, s. 128.

155 Marková, D. *Hidžra – třetí pohlaví v Indii: Lidé mimo normy, kteří našli své místo*.

156 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 43.

157 Tamtéž.

158 Tamtéž, s. 49.

159 Lal, V. *Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality*, s. 125.

160 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 34-35.

161 Tamtéž, s. 36.

162 Lal, V. *Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality*, s. 129.

otázky alternativních a mnohočetných rodů, pak se to mnohem snáze zahrnuje do mezikulturní teorie transsexuality, čímž by bylo možné vysvětlit hidžry jako další příklad fenoménu ženy, která je uvězněna v mužském těle.¹⁶³

Všichni hidžrové se oblékají do sári nebo šalvar kamízu – šatů typických pro ženy v severní Indii, ačkoliv několik z nich nosí i mužské oblečení, ale pozorovatelé se shodují, že ženský oděv je něco, co tvoří identitu hidžrů.¹⁶⁴ Hidžrové nosí i podprsenky, buď vyztužené nebo vycpané.¹⁶⁵ Napodobují také ženskou houpavou chůzi, při přijetí do komunity přijímají ženská jména a mívají, občas až komické, ženské chování.¹⁶⁶ Ve vlacích a autobusech vyžadují sedadla vyhrazená pro dámy, na železničních stanicích a v kinech stojí v řadách pro ženy, používají ženské příbuzenské výrazy „tetička“ a „sestra“, když se navzájem oslovují.¹⁶⁷

V minulosti po nich státní úředníci vyžadovali, aby nosili mužské turbany s ženským oblečením, nebo směs mužského a ženského oblečení, nejspíš aby to poukázalo na „ne-ženskou“ stránku života hidžry.¹⁶⁸ Ačkoliv se prezentují jako ženy, nemohou zažívat menstruační cykly, těhotenství, porod, laktaci nebo menopauzu, které do značné míry charakterizují biologický a kulturní život žen.¹⁶⁹

Vysvětlení existence hidžrů

Existence třetího rodu v tradiční Indii je často vysvětlována tím, že jsou myšlenky hinduismu méně svázané než západní židovsko-křesťanské. Hinduisté chápou, že každý je jiný a více respektují individualitu; zčásti to bude způsobeno i tím, že mnoho jejich božstev i lidí v mýtech mění pohlaví, převlékají se, či jsou napůl jedno a napůl druhé pohlaví.¹⁷⁰ Příkladem může být jedno z nejpoblárnějších zobrazení Šivy, kterým je Ardhanárišvara, což znamená „Pán, který je z poloviny ženou“: na mnoha miniaturních malbách a soškách je zobrazován s půlkou těla, která má ženský prs, dlouhé vlasy a nákotník.¹⁷¹

163 Lal, V. *Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality*, s. 129.

164 Tamtéž.

165 Tamtéž.

166 Tamtéž, s. 130.

167 Tamtéž.

168 Tamtéž.

169 Tamtéž.

170 Blackwood, E. *Anthropology and Sexual Behavior*, s. 49.

171 Tamtéž, s. 126.

Hidžrové, stejně jako všichni Indové, se stále obrací k velkému vyprávění Mahábhárata, především k sankcím za své životy, avšak mystické utváření je doplněno a tvarováno také Rámajánou.¹⁷² Hidžrové nejčastěji mluví o příběhu z Rámajány, kterým se snaží poukázat na existenci hidžrů již v dávné minulosti:

„Když se Rama připravoval se Sitou a Lakšmanou na odchod do exilu na příkaz svého otce, jeho obdivovatelé ho následovali až k břehům řeky na konci lesa. Podle hidžrů se Rama otočil ke svým lidem, řekl jim, ať si otřou slzy a dodal: ‘Muži a ženy, vraťte se, prosím, zpět a vykonávejte své povinnosti.’. Když se Rama vrátil do Ajódhji o 14 let později po svém vítězství nad Ravanou, našel několik lidí na stejném místě, kde je opustil. Ti mu sdělili, že vzhledem k tomu, že nebyli ani muži ani ženy, měli pocit, že nemusí následovat Ramova příkazu. Za tuto příkladnou ukázkou oddanosti dostali Ramovo požehnání.“¹⁷³

Ti, kteří se chtějí stát hidžrou, musí projít rigorózním testem impotence, ve kterém jsou přinuceni spát čtyři či více nocí s prostitutkou, což je zvyk typický pro hidžrovu zkušební dobu.¹⁷⁴

Hidžrové se považují za posly naděje, proto jsou tradičně zváni na dvě nejvíce nadějně události lidského života – svatbu a narození chlapce. Hidžrové tam přicházejí jako osoby obdařené schopností přinášet požehnání, stejně jako schopností uvalit kletbu.¹⁷⁵ Říká se, že nevěstin obličej nesmí být viditelný zraku hidžrů, protože by na ně jinak padla kletba neplodnosti; naopak požehnání dítěti zajišťuje, že bude mít dítě zdravé potomstvo.¹⁷⁶ Přítomnost hidžrů je radostná a zároveň děsivá; ač sami nemají schopnost reprodukce, zdá se, že mají neúprosnou moc nad reprodukčním procesem.¹⁷⁷

Hidžrové v tradiční Indii v současnosti

Již v roce 2009 měli hidžrové možnost si na hlasovacích lístcích zvolit „jiný“ jako rod. V roce 2014 uznal Nejvyšší soud v Indii transgender jako třetí rod s tím, že je právem každé lidské bytosti vybrat si vlastní rod. Nařídil dokonce vládě, aby transgender lidem poskytla kvóty v zaměstnání a vzdělávacích institucích, stejně jako mají jiné menšiny. Musí jim být také umožněn přístup k zdravotnické péči a zařízením jako jsou samostatná oddělení a záchody.

172 Blackwood, E. Anthropology and Sexual Behavior, s. 124.

173 Tamtéž.

174 Tamtéž, s. 127–128.

175 Tamtéž, s. 124.

176 Tamtéž.

177 Tamtéž.

Podle odhadů žije v Indii kolem dvou milionů transgender lidí. Běžně žijí na okraji společnosti v chudobě a jsou ostrakizováni kvůli své genderové identitě. Většina z nich si vydělává zpěvem a tancem, ale také žebráním a prostitucí.¹⁷⁸

3.4 Transgender ve Spojených státech amerických

Úvod do transgenderu a jeho terminologie u západního světa

Poslední kulturou, na kterou se podíváme v teoretické části této práce, bude tzv. západní svět, především Spojené státy americké, které většinou stojí za popularizací termínů spojených s trans. Struktura textu se bude snažit částečně kopírovat tu použitou u předchozích kultur, avšak zde je možné přímo vystopovat i historii, neboť existuje mnohem více záznamů a k větším změnám docházelo až v posledních 50 letech.

Slovo transgender se začalo používat kolem roku 1990 ve svém současném smyslu jako všezahrnující výraz pro všechny non-normativní formy genderového vyjádření a identity, původně bylo používáno jako odlišné od transvestitismu a transsexuality. Trans aktivistka Holly Boswell přispěla k rozšíření termínu v roce 1991 článkem *The Transgender Alternative*, kde tvrdila, že transgender je slovo, které zahrnuje celé spektrum genderové diverzity a pojí, spíše než odděluje, mnoho podskupin v rámci velké heterogenní skupiny společenství.¹⁷⁹

Trans revoluci pomohlo například feministické hnutí, které požadovalo, aby ženy mohly nosit kalhoty, ale také zlatá horečka, která přilákala lidi z celého světa (např. všichni Asiaté prý vypadali úplně stejně – měli dlouhé vlasy a nosili hedvábné kostýmy vypadající jako pyžamo).¹⁸⁰ Feministky však ve svých počátcích (jedná se přibližně o dobu 70. let 20. století) byly proti trans. Tvrdily, že je to výsledek tlaku společnosti na pohlaví, tj. trans muži (biologické ženy) se chtějí stát muži jen kvůli nízkým platům žen a protože chtějí dosáhnout většího zabezpečení, naopak trans ženy (biologičtí muži) by prý měly bojovat za to, aby společnost přijala i zženštilost, a být hrdé na svou jemnou povahu, ne se snažit být normální nebo “skutečnou” ženou.¹⁸¹ Proti transgender se

178 BBC. India court recognises transgender people as third gender.

179 Stryker, S. *Transgender History*, second edition: *The Roots of Today's Revolution*, s. 112.

180 Tamtéž, s. 43.

181 Tamtéž, s. 7.

kromě feministek stavěly i lesby, které nechtěly přijmout mezi sebou trans ženu.¹⁸² Příkladem je Janice G. Raymond, která srovnává transsexualitu se znásilněním, tvrdí, že všichni transsexuálové znásilňují ženská těla tím, že snižují skutečnou ženskou formu na artefakt, přivlastňující si toto tělo pro sebe.¹⁸³

Životy trans lidí bývají naopak ztížené tím, že společnost je zatížená přílišnou byrokracií. Rodné listy, školní a zdravotní záznamy, osobní údaje, pas, řidičský průkaz ukazují každého jako osobu s určitým daným pohlavím, které nemusí vždy souhlasit se vzhledem či sociální rolí, pro kterou se trans člověk rozhodl. Pokud by oficiální dokumenty tyto údaje neobsahovaly, mohly by nastat problémy překročit hranice, ucházet se o práci, získat přístup k potřebným sociálním službám, či si zajistit legální opatrovnictví vlastního dítěte.¹⁸⁴

Historie transgenderu v západním světě

První zmínky o nějaké formě transgenderu, či spíš o mužích a ženách, kteří se stavěli na odpor společenským očekáváním typickým pro muže a ženy, existovaly už od brzkých dnů kolonialismu v USA. Známy je například Thomas/Thomasine Hall – smluvní sluha ve Virginii 20. let 17. století, který/á měl/a intersex anatomii (pozn. pohlavní znaky ženské i mužské); občas žil jako muž, občas jako žena. První zákony proti cross-dressingu byly vydány v 90. letech 17. století, avšak ještě v 18. století se několik žen a trans maskulinních lidí přihlásilo k armádě jako muži.¹⁸⁵

Paradigma, že existují dva gendery, které jsou založené na dvou biologických pohlavích začalo být dominantním v západní kultuře až na počátku 18. století; historik Randolph Trumbach vysvětluje, že až do 18. století v severozápadní Evropě žili úplně běžně i zženštilí muži a maskulinní ženy – známí jako „mollies“ a „tommies“ – tzv. třetí a čtvrtý gender/rod.¹⁸⁶

V 50. letech 19. století se začala v několika amerických městech vydávat městská nařízení, která zakázala na veřejnosti nosit oblečení nepříslušící danému pohlaví. Již z dob kolonialismu bylo zakázané vydávat se za někoho z jiné vrstvy nebo profese; docházelo ke kriminalizaci bílých, pokud se převlékali za domorodé Američany,

182 Stryker, S. *Transgender History*, second edition: *The Roots of Today's Revolution*, s. 95.

183 Tamtéž, s. 98.

184 Tamtéž, s. 11.

185 Tamtéž, s. 38.

186 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 101.

případně černých, pokud se vydávali za bílé.¹⁸⁷ V 19. století se přidala většina evropských měst k vydávání zákonů proti cross-dressingu. Ačkoliv bylo drag performance oficiálně povoleno, na veřejnosti lidé vykonávající tuto činnost čelili zatčení, např. v roce 1895 proběhlo souzení Oscara Wildea za tzv. mužskou zženštilost. Tyto zákony byly po celé USA vydávány od poloviny 19. století až do století 20.¹⁸⁸

Dva vědci, Rakušan Karl Heinrich Ulrichs a Maďar Karl Maria Kertbeny, považovali transgender a homosexualitu za vrozené a zároveň je oddělovali dvěma výrazy. Chtěli, aby zákony zakazující jejich vyjádření byly reformovány na základě vědecké pravdy, tj. gay nebo transgender lidé nejsou hříšníci nebo zločinci, ale jen jiné typy lidí, kterým má být umožněno plně se zapojit do společnosti.¹⁸⁹ Také u hnutí v Německu, jehož součástí byl opět Karl Heinrich Ulrichs, vznikaly debaty o tom, zda je sexualita vrozená nebo utvářená, jak dospíváme, stárneme a interagujeme se světem, či je mezi těmito dvěma nějaké spojení.¹⁹⁰ Oba vědci věřili, že homosexuálové jsou součástí třetího pohlaví – gay byl tehdy považován za ženskou mysl v mužském těle.¹⁹¹ Mnohem více biologických teorií se však snažilo označit homosexuály a transgender za fyzicky a fyziologicky zvrhlé – tyto stavy by tedy měly být napraveny nebo eliminovány.¹⁹² Pokud transgender lidé požadovali v minulosti změnu určitých částí svého těla, museli být označeni za nemocné (ať už duševně nebo tělesně).¹⁹³

Naopak lékař a sexuolog Magnus Hirschfeld věřil, že existuje přes 43 milionů genderů (kombinace různých charakteristik – pohlaví, vlastnosti spojené se sekundárními pohlavními charakteristikami, erotické preference, psychologické inklinace, kulturně osvojené zvyky a praktiky).¹⁹⁴ Hirschfeld ve svém výzkumu zjistil, že genderové vyjádření a pohlaví nejsou automaticky spojené, tedy ne všechny lesby a gayové jsou transgender a stejně tak ne všichni transgender lidé jsou gayové a lesby.¹⁹⁵

Ve 20. letech 20. století získaly ženy právo volit, zároveň probíhala tzv. jazzová éra, která více směřovala k diskuzi o ženské sexualitě a nezávislosti. Tato doba byla

187 Stryker, S. *Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution*, s. 38.

188 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 95.

189 Stryker, S. *Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution*, s. 44–45.

190 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 96.

191 Tamtéž.

192 Stryker, S. *Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution*, s. 45.

193 Tamtéž, s. 44.

194 Tamtéž, s. 45–46.

195 Feinberg, L. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*, s. 58.

také spojena se vznikem filmů a nahrávek, s možností socializace gayů a leseb v noční době (díky elektrickému osvětlení domů a ulic), což je úzce spojeno s transgenderem.¹⁹⁶ V této době se také o homosexualitě přemýšlelo jako o pohlavní inverzi – chování muže, kterého přitahovali muži, bylo považováno za ženské, stejně tak chování ženy, která toužila po ženách, bylo považováno za mužské.¹⁹⁷

V roce 1952 byl v USA vydán newsletter *Transvestia: The Journal of the American Society for Equality in Dress* (Deník americké společnosti pro rovnost v oblékání). Vyšla pouze dvě vydání, která obsahovala žádost o společenskou toleranci transvestitismu, jenž autoři pečlivě definovali jako praktiku heterosexuálních mužů, odlišnou od homosexuálních travestitů.¹⁹⁸

V 70. letech 20. století se začalo vyrábět mnohem více unisex módy. Ženy tedy mohly nosit mužskou módu a vypadat jako muži, muži však neměli vždy stejné možnosti (ačkoliv měli také více volnosti, nemohli vypadat úplně jako ženy).¹⁹⁹ Ve stejné době probíhala válka ve Vietnamu a na protest proti ní se někteří muži rozhodli nosit dlouhé vlasy, barevné oblečení a korálky.²⁰⁰

V roce 1971 vyšel v časopise *Trans Liberation Newsletter* článek s názvem *Osvobození transvestitů a transsexuálů*, ve kterém se psalo, že transvestitismus, transsexualita a homosexualita jsou oddělené entity.²⁰¹ Sexisté nesprávně označují jakéhokoli muže, který se obléká žensky, za homosexuála, a ač méně, jakoukoliv ženu, která nosí mužské oblečení, za lesbu.²⁰² Časopis *Trans Liberation* požadoval zrušení zákonů o zákazu cross-dressingu a omezení zdobení, naopak chtěl zavést hormonální léčbu zdarma a na vyžádání i operaci pro trans lidi.²⁰³

Transgender lidé jsou už od minulosti největším terčem násilí a vražd v USA. Nejznámější případ je z města Falls City v Nebrasce. 31. prosince 1993, tedy během prvních záblesků nové vlny transgender aktivismu, zavraždili John Lotter a Tom Nisses jedince, který se narodil jako žena, ale zrovna začínal žít jako mladý muž Brandon.²⁰⁴ O

196 Stryker, S. *Transgender History*, second edition: *The Roots of Today's Revolution*, s. 41–42.

197 Tamtéž, s. 42.

198 Tamtéž, s. 52–53.

199 Tamtéž, s. 86.

200 Tamtéž, s. 88.

201 Tamtéž, s. 90.

202 Tamtéž, s. 92.

203 Tamtéž, s. 93.

204 Tamtéž, s. 130.

této události byl natočen film Kluci nepláčou (1999). Další známý a později zfilmovaný případ je z roku 2001, kdy se šestnáctiletý Fred Martinez z kmene Navajo, který se prezentoval ostatním jako gay a tvrdil, že má dvě duše a je tedy nadleeh (termín používaný v jazyce Diné pro tradiční nebinární gender), byl zavražděn spolužáky v Cortezu v Coloradu (dokument Two Spirits, 2009).²⁰⁵

Teroristické útoky 11. září 2001 přinesly pro trans lidi další potíže. Bylo po nich mnohem těžší získat pas, který by přesně kopíroval jejich současnou identitu.²⁰⁶ Situace se po zvolení Obamy pro trans lidi zlepšila (ačkoliv s Trumpem opět trochu upadla), média se začala zajímat o trans mnohem více, příkladem může být zájem o hvězdy jako je Caitlyn Jenner nebo Laverne Cox (známá například ze seriálu Orange is the New Black).²⁰⁷

Mezi trans lidmi je stále desetkrát větší počet sebevražd než mezi „běžnou“ populací (39 % trans lidí se o to alespoň jednou v životě pokusilo). 40 % zažilo odmítnutí od rodiny, což mělo poté za následek mnohem vyšší míru bezdomovectví, přerušeni studia, psychických problémů a pokusů o sebevraždu. 50 % trans lidí bylo fyzicky nebo sexuálně napadeno v určitou dobu svého života.²⁰⁸

3.5 Shrnutí poznatků o transgenderu u vybraných kultur

V této kapitole se bakalářská práce zabývala popisem projevů transgenderu u vybraných kultur. V každé z kultur bylo možné najít příklad nějaké formy trans, ať už se jednalo o nesoulad biologického pohlaví se sociálním genderem (jak je tomu v případě tzv. západní kultury), kombinaci obou pohlaví, která vytvořila třetí, potažmo i čtvrtý gender (případ dvou-duší u domorodých Američanů), či transvestitismus spojený s náboženstvím (hidžrové v Indii, gallové ve starověkém Římě).

Těchto několik příkladů je alespoň malou ukázkou toho, že transgender či transvestitismus není výtvorem moderní západní civilizace, ale že určité jejich formy jsou známé již několik tisíc let, minimálně z doby starověkého Řecka, Říma a Indie. Projevy (a jejich motivace) však nebyly vždy stejné.

Pro mytologické bytosti z antických bájí představoval transvestitismus především ochranu před nebezpečím (Achilles, Héraklés, Dionýsos), jiní v něm však našli

205 Stryker, S. Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution, s. 131.

206 Tamtéž, s. 136.

207 Tamtéž, s. 140–145.

208 Tamtéž, s. 145–150.

prostředek vlastního uspokojení (Zeus). Některé bytosti si prošly dokonce kompletní změnou pohlaví díky zásahu některého z bohů, ať už na vlastní žádost (Kaineus) nebo z rozmaru bohů (Teiresiás). Pro Dionýsovy obdivovatele a obdivovatelky bylo běžné oblékat na sebe šat druhého pohlaví během jeho slavností. Tyto změny pohlaví a převlékání se do šatů druhého pohlaví s sebou nenesly v této době žádné stigma (alespoň o tom není v dochované literatuře žádná zmínka), na jaké museli transgender lidé narážet například v době mezi cca. 18. - 20. stoletím v USA (a také v Evropě), kde byl cross-dressing dokonce zakázaný a trans lidé byli považováni za zločince.

Až v době starověkého Říma se setkáváme s projevy transgenderu bližšími našemu západnímu chování. Heliogabalus by snad mohl být považován za jednu z prvních trans žen z historie, o které se dochovaly nějaké zmínky. Vzhledem k jeho násilnému chování je však těžké posoudit, zda jím římský lid pohrdal jen kvůli jeho činům, nebo i kvůli jeho zženštilé povaze.

Gallové byli transgender kněží odstrčení na okraj římské společnosti, jejichž přechod k druhému pohlaví je spojen s náboženským kultem Kybelé. Je nemožné nevšimnout si mnoha podobností s indickými hidžry, jejichž odklon od mužského pohlaví je také spojen s náboženstvím. Jednou z podobností je jakási nepřislušnost ani k jednomu ze dvou pohlaví. O gallech autoři střídavě psali v ženském i mužském rodě, někdy dokonce ve středním, což jen poukazuje na fakt, že není snadné je k nějakému pohlaví zařadit. Hidžrové o sobě neradi mluví jako o mužích, ale je očividné, že nejsou ani ženy; v současné době se jim podařilo dosáhnout i uznání jako třetího pohlaví či rodu (mohou mít tuto skutečnost uvedenou v oficiálních dokumentech). Obě tyto skupiny pojí také veřejná vystoupení zahrnující hlasitou a rytmickou hudbu, divoké tance a obscénní chování. Peníze si podle všeho také obě skupiny vydělávají (v případě gallů vydělávaly) pomocí institucionalizovaného žebrání a prostituce. V obou kultech je popisována kastrace jako součást přijetí či působení ve službách jejich náboženství.

Do určité míry by se za podobné gallům a hidžrům daly považovat i dvou-duše domorodých Američanů. Ani ony nespádají do západního dělení pohlaví na muže a ženy, protože v sobě propojují mužský a ženský element a tím vytváří třetí, někdy dokonce i čtvrté pohlaví či rod. Dvou-duše bývaly kromě léčitelů také často šamany, což je pojilo s náboženskými obřady konanými při speciálních příležitostech. Všechny tři skupiny k popisu sebe samých a oslovování svých druhů používaly rod, se kterým se

ztotožňovaly (což nebýval ten, který jim byl přiřazen dle jejich pohlaví při narození). Rozdíl je mezi těmito skupinami v tom, že gallové ani hidžrové se kvůli kastraci již nemohli vrátit ke svému původnímu pohlaví, u dvou-duší však nebylo výjimečné, že se pak vrátily do života ve svém biologickém pohlaví a založily dokonce i rodiny.

Zajímavé je, že většina zmínek (i z dávné minulosti) se týká především trans žen (domorodí Američané jsou spíše výjimkou). Je to však nejspíše z toho důvodu, že bývají více viditelné.

4. Transgender a český vzdělávací systém

Následující část bakalářské práce se bude zabývat českým školním systémem, přesněji tím, jak moc se zabývá tématem transgenderu či transsexuality (a případně i transvestitismu) na úrovni základních škol. Zprvu se tato část BP zaměří na kurikulární dokumenty v podobě Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice a Rámcových vzdělávacích programů pro základní školy, poté také na učebnice využívané v předmětech výchova ke zdraví, rodinná a etická výchova. Mezi zkoumanými materiály či pomůckami dostupnými pro učitele základních škol, kteří by se chtěli při výuce tématem transgenderu zabývat, budou také workshopy organizované neziskovými organizacemi. V závěru se bude nacházet návrh 90minutové hodiny na téma transgenderu a transvestitismu, s možností přidání ještě jedné či dvou 45minutových vyučovacích hodin.

4.1 Transgender v kurikulárních dokumentech

Prvním zkoumaným dokumentem je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tedy tzv. Bílá kniha, vydaná roku 2001. Vzhledem k jejímu obecnějšímu zaměření neobsahuje žádné bližší informace a doporučení ohledně výuky transgenderu.

Druhým zkoumaným kurikulárním dokumentem jsou rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP) pro základní školy, pozornost byla zaměřena na ty nejnovější z let 2017²⁰⁹ a 2021²¹⁰ (především z důvodu případného srovnání informací či odlišností ve formulacích v nich obsažených).

Ani jeden RVP neobsahuje nic explicitně týkajícího se přímo termínů „transgender“ či „transsexuál/transsexualita“. Při zkrácení na pouhé „trans“ či „gender“ není možné nalézt nic relevantního vůči zkoumanému tématu. Až při heslu „sex“ se začínají objevovat výsledky alespoň částečně týkající se tématu transgenderu. Všechny tyto výsledky jsou naprosto totožné pro oba zkoumané RVP.

Tak například v předmětu výchova ke zdraví pro 2. stupeň je možné v očekávaných výstupech najít tuto větu: „respektuje význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápe význam zdrženlivosti v

209 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2017.

210 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021.

dospívání a odpovědného sexuálního chování.“²¹¹ Ve stejném předmětu i stupni, avšak v části “učivo: Změny v životě člověka a jejich reflexe“ se uvádí toto: „sexuální dospívání a reprodukční zdraví – zdraví reprodukční soustavy, sexualita jako součást formování osobnosti, zdrženlivost, předčasné sexuální zkušenosti, promiskuita; problémy těhotenství a rodičovství mladistvých; **poruchy pohlavní identity**.“²¹² Právě poslední zmíněné heslo by mohlo zahrnovat také transsexualitu (v anglosaských zemích se nyní kloní více k výrazu transgender), která je za poruchu pohlavní identity považována.

Také mezi doplňujícími vzdělávacími obory (které nemusí být povinně vyučovány, ale vzdělávací obsah základního vzdělávání mohou vhodně doplnit a rozšířit²¹³), přesněji u etické výchovy v učivu pro 2. stupeň je uvedeno mezi možnými probíranými tématy: „sexuální zdraví – zodpovědný vztah k sexualitě, mládí – příprava na lásku, **sexuální identita**, nezralé rodičovství.“²¹⁴ Opět zde nacházíme zmínku o sexuální, čili pohlavní identitě a protože transsexualita je, jak již bylo zmíněno v předchozím odstavci, považována za poruchu pohlavní identity, učitel zde má opět možnost toto téma do výuky zařadit.

Téma transgenderu, transsexuality či transvestitismu by se ovšem dalo pak obecně zahrnout i do předmětu výchova k občanství, protože ve vzdělávacím obsahu vzdělávacího oboru pro 2. stupeň nazvaném Člověk ve společnosti, je možné mezi očekávanými výstupy nalézt tyto formulace: „objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k **menšinám**“ či „rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.“²¹⁵ V tomto případě je na každém učiteli, se kterými všemi menšinami žáky seznámí, aby věděli, vůči komu mají vlastně zaujímat tolerantní postoje. Z tohoto důvodu se práce nebude blíže zabývat učebnicemi výchovy k občanství.

211 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání 2021, s. 91.

212 Tamtéž, s. 92.

213 Tamtéž, s. 111.

214 Tamtéž, s. 117.

215 Tamtéž, s. 58.

4.2 Transgender a učebnice předmětů výchova ke zdraví, rodinná a etická výchova

V této části se zaměříme na obsah učebnic předmětů výchova ke zdraví, rodinná a etická výchova. Zkoumanými učebnicemi budou ty, které jsou v současné době dostupné na trhu a tedy je možné je při výuce reálně využívat. Přesněji nás bude zajímat, zda učebnice obsahují přímo nějaké informace o transgenderu či transsexualitě, ať už explicitně řečených, či skrytých pod pojmem poruchy pohlavní identity (jako je uvedeno v RVP).

Prvními zkoumanými je dvojice učebnic Rodinné výchovy s podtitulem Zdravý životní styl 1 a 2, jejichž autorkou je Eva Marádová.

V prvním díle se nenachází žádná zmínka o transgenderu ani o poruchách pohlavní identity.

Ve druhém díle je však jedna kapitola (přesněji se jedná o 5. kapitolu) nazvaná Na prahu dospělosti, ve které je možné najít sexuální deviace jako jedno z probíraných témat. Sexuální deviace jsou zde popisovány jako “stavy kvalitativně odlišné sexuální motivace (preference) lidí, projevující se zpravidla odchylkou od přijaté normy sexuálního chování.”²¹⁶ Mezi nejčastějšími poruchami sexuální preference se vedle fetišismu, pedofilie, gerontofilie, sadismu a masochismu nachází také transvestitismus.²¹⁷

Transvestitismus je v této učebnici popisován jako sexuálně motivované převlékání do prádla a oděvů patřících opačnému pohlaví – tímto se má transvestita vzrušit. Účelem však není vzbudit zájem nebo vydávat se za příslušníka druhého pohlaví.²¹⁸

O něco níže se nachází poznámka, že dřívější klasifikace těchto deviací zahrnovala také poruchy pohlavní identity, poruchy psychické a chování související se sexuální orientací.²¹⁹ Transsexualismus je tu popisován jako zrcadlové obrácení pohlavní identity – tj. identita je opačná než pohlaví, které bylo na základě fyziologických znaků (tvaru pohlavních orgánů) dítěti připsáno při narození. Takto postižený jedinec se chová již od dětství jako dítě opačného pohlaví, v dospělosti bývá

216 Marádová, E. Rodinná výchova: Zdravý životní styl 2, s. 102.

217 Tamtéž, s. 103-104.

218 Tamtéž, s. 104.

219 Tamtéž, s. 105.

jeho touha po změně pohlaví ještě větší – pokud je medicínsky zdůvodněna, je změna dle našeho zákona možná.²²⁰

Třetí zkoumaná učebnice opět pochází z pera Evy Marádové, tentokrát se jedná o pracovní sešit (učebnice bohužel není momentálně na trhu k dostání) pro předmět výchova ke zdraví, avšak jako předchozí učebnice taktéž s podtitulem Zdravý životní styl. Ačkoliv se tato publikace v páté kapitole nazvané Na prahu dospělosti zabývá věcmi týkajícími se sexu (například nemocemi, orientacemi, či deviacemi), transgender ani transsexualita se zde nenachází.

Čtvrtou zkoumanou publikací je nejnovější učebnice určená pro předmět výchova ke zdraví, která nese titul Výchova ke zdravému životnímu stylu, a byla vydaná vloni, v roce 2021.

Zmínka týkající se tématu této bakalářské práce se nachází ve druhé kapitole nazvané Změny v životě člověka, přesněji v oddíle Sociální vývoj předškolního dítěte, kde se praví, že v období mezi třetím a šestým rokem života dítěte je rodina důležitým prostředím pro formování pohlavní identity. Vpravo se poté ve vysvětlivkách k tomuto tvrzení vztahuje ještě poznámka týkající se poruch pohlavní identity, kde se nachází informace o projevech těchto poruch. Přesná formulace je, že se jedná o “nesoulad biologického pohlaví a uvědomování si příslušné role.”²²¹

Pátou zkoumanou učebnicí je Důvěrně a otevřeně o sexualitě od manželů Donátových. Tato kniha by se dle slov jejích autorů dala považovat za učebnici sexuální výchovy pro děti a dospívající.

Jedna z kapitol se přímo nazývá Převrácená sexualita a zabývá se transsexualismem (poprvé je také alespoň toto slovo přímo použito). Transsexualita je zde, stejně jako homosexualita, nazývána úchylkou. Následuje popis toho, jak se transsexuálové chovají: chlapi jsou zženštilí a chtějí nosit dívčí oblečení, dívky mívají krátké vlasy a perou se s chlapci. Autoři ještě upřesňují, že jde o touhu po plné přeměně v druhé pohlaví, zahrnuje to tedy oblékání, chování, ale také druhotné pohlavní znaky. Upozorňují také, že je transsexualita vrozená porucha (jiné slovo, které také používají, je odchylka od normy) a není to vina ani volba samotného člověka, kterého se týká. Zajímavostí je, že je v knize i popsána celá přeměna – od vyšetření u lékaře, přes

220 Marádová, E. Rodinná výchova: Zdravý životní styl 2, s. 105.

221 Krejčí, M. et al. Výchova ke zdravému životnímu stylu, s. 54.

hormonální léčbu až k operaci a změně všech dokladů.²²² V závěru kapitoly se nachází také rady týkající se případné návštěvy psychologa či psychiatra a následně i sexuologa, pokud by měl samotný čtenář pocit, že může být transgender. Vedle toho se také nachází upozornění, že tzv. coming out v rodině může být náročný.²²³

Poslední dvojicí zkoumaných učebnic jsou učebnice etické výchovy určené pro 6. - 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia, vydané Národním institutem pro další vzdělávání jako ucelené učebnice pro etickou výchovu.

V první učebnici, určené pro 6. a 7. ročník ZŠ, byla největší pozornost zaměřena na téma 7: Dospívání, kde by se teoreticky mohly vyskytovat nějaké informace spojené s pohlavní identitou a jejími případnými poruchami, žádné však nebyly nalezeny ani v tomto tématu, ani v žádném jiném.

Ve druhé učebnici, určené pro 8. a 9. ročník ZŠ byla pozornost tentokrát zaměřena především na téma 4: Sexuální zdraví, což je i dle RVP téma, ve kterém by se mohla probírat pohlavní identita. Ani v tomto tématu, ani v jiné části učebnice však bohužel není možné nalézt o tomto tématu žádnou zmínku.

4.3 Workshopy týkající se transgenderu

Alternativou, ke které by mohli učitelé ať už základních či případně i středních škol sáhnout, jsou workshopy pořádané některými neziskovými organizacemi. V této části se podíváme, které organizace tyto workshopy nabízejí a čeho se nejčastěji týkají.

První organizací je Prague Pride, což je nevládní nezisková organizace, která se snaží pomáhat LGBT+ lidem na cestě jejich životem (např. se sebezpřijetím či coming-outem). Zastřešuje také několik dalších organizací jako například poradnu pro LGBT+ nazvanou Sbarvouen, iniciativu Jsme fér, ale také pořádá workshopy pro firmy, školy a odborné profese. Právě workshopy pro školy nás zajímají. Na stránkách mají vypsané hned tři ve spolupráci s Mezipatry, která organizují filmový festival zabývající se queer filmovou tematikou. Proto bývají tyto workshopy či vzdělávací besedy spojené s filmovými projekcemi. Ze tří nabízených se jen jedna beseda zabývá transgender tematikou, jmenuje se Raising Zoey²²⁴ a je určena pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a pro 1. ročník

222 Donát, Josef a Nora Donátová. *Důvěrně a otevřeně o sexualitě*, s. 56.

223 Tamtéž, s. 58.

224 Prague Pride. *Besedy na školách*. Dostupné z: <https://www.praguepride.cz/cs/vzdelavani/besedy-na-skolach>.

SŠ. Žáci by při besedě měli mít možnost především klást dotazy, důraz je také kladen na jejich vnímání, čímž je zajištěna jejich aktivizace.

Druhou organizací je Trans*parent, která má za úkol chránit a prosazovat práva transgender, nebinárních a intersex osob. Organizuje také podpůrné skupiny a snaží se šířit informace o trans pořádáním diskuzí, workshopů nebo happeningů. Přímo na stránkách však není zveřejněn ani kalendář akcí, ani není nikde explicitně uvedeno, kam se obrátit s žádostí o workshop. K dohledání jsou dva workshopy, které tato organizace konala v minulém roce (2021). Jedná se o tyto: Sexuální menšiny a transgender na FAMU²²⁵ a Transgender identita a začlenění trans a nebinárních lidí do školního kolektivu na Gymnáziu Pardubice.²²⁶ Na obou workshopech se účastníci (žáci, studenti, učitelé, zaměstnanci) měli dozvědět mimo jiné i o terminologii, procesu tranzice, coming outu, ale také o tom, jak s trans a nebinárními lidmi komunikovat.

Třetí je nestátní nezisková organizace Jules a Jim zaměřující se především na primární prevenci (v rámci které školám poskytují různé programy a služby) a také na další vzdělávání pedagogických pracovníků. V oddíle Práce se třídou, přesněji u Specifické primární prevence, se vedle látkové prevence, kyberprostoru a šikany, dá v Ostatním najít v nabídce program nazvaný Duha – prevence homofobie a homofobní šikany.²²⁷ Je určený pro 8. - 9. třídy ZŠ a všechny ročníky SŠ. Program se kromě sexuálních orientací zabývá i pohlavní identitou a genderem, stejně tak se kromě homofobie zabývá i transfobií. Program se snaží v žácích vzbudit pochopení, jaké chování mohou LGBT+ lidé vnímat jako posměšné a útočné, až ubližující; zároveň se program snaží žáky naučit způsobům, jak vytvořit respektující prostředí.

Čtvrtou organizací je Nesehnutí (tedy Nezávislé Sociálně Ekologické Hnutí), které se snaží řešit společenské a ekologické problémy a vytvořit spravedlivou společnost pomocí občanských kampaní, osvěty a vzdělávání. Přesněji v programu Ženská práva nabízí workshop nazvaný Sexismus v reklamě a médiích.²²⁸ Ten zahrnuje nejen stereotypizace žen a mužů, ale také homosexuálů, transgenderu, nebinárních a intersexuálních osob v reklamách, které je zesměšňují a napadají právě na základě

225 FAMU. Sexuální menšiny a transgender na FAMU. Dostupné z: <https://www.famu.cz/cs/2869/>.

226 Gymnázium Pardubice. Transgender identita a začlenění trans a nebinárních lidí do školního kolektivu Dostupné z: <https://www.gypce.cz/2021/11/21/workshop-na-tema-transgenderu-a-nebinarity/>.

227 Jules a Jim. Práce se třídou. Dostupné z: https://julesajim.cz/prace_se_tridou/.

228 Ženská práva. Sexismus v reklamě a médiích. Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/nabidka/workshop-sexismus-v-reklame-a-mediich-take-online/>.

pohlaví či orientace. Workshop se ještě vloni nabízel zdarma pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a všechny ročníky SŠ.

Poslední organizací jsou Mezipatra, která pořádají queer filmový festival. Na stránkách nabízí workshopy pro školy (přesněji zaměřené na 8. a 9. třídy ZŠ a všechny třídy SŠ), které mají být jakýmsi doplněním RVP.²²⁹ Na výběr je ze dvou témat: HIV/AIDS a sebepřijetí/přijímání jinakosti/homosexualita. Právě to druhé téma má zahrnovat i genderovou identitu. Za zmínku však také stojí workshop, který se konal v rámci festivalu Mezipatra v roce 2021. Workshop byl určený pro všechny vyučující na školách a jmenoval se Jak zajistit bezpečný prostor pro queer žáky?²³⁰ Byl zaměřený především na to, jak z pozice pedagoga řešit případný coming out či tranzici studenta, ale také jak se stavět k homofobii či transfobii na škole. Workshop proběhl ve spolupráci s organizacemi Sbarvouven.cz a také Jules a Jim.

4.4 Návrh hodin pro žáky 8. a 9. třídy základní školy

Vzhledem k tomu, že učebnice, které by se mohly tématem transgenderu zabývat, toto téma buď vůbec neobsahují, nebo jsou informace v nich obsažené již zastaralé, pokusí se tato práce navrhnout vlastní plány hodin, které by mohly žákům trans tematiku co nejvíce přiblížit. Tyto hodiny nebudou zaměřené pouze na výklad termínů, ale také na zapojení žáků a diskuzi s nimi. Návrhy hodin by mohly být využity především v předmětech rodinná výchova či výchova ke zdraví, ale také v rámci volitelného semináře zaměřeného na společenské vědy.

Primárním návrhem je plán dvouhodinový (2 výukové jednotky = 90 minut), který může být rozšířen o další jednu až dvě hodiny (celkem se tedy může jednat až o 4 výukové jednotky), dle projeveného zájmu žáků.

Před jakýmkoliv návrhem je důležité si uvědomit, že žáci mohou reagovat na probírané téma stereotypně a neresppektujícím způsobem, či se naopak nebudou chtít k tématu vůbec vyjadřovat. Proto je vždy nutné zhodnotit, jak moc je daná skupina žáků vyspělá a připravená zapojit se do výuky a diskuzí v ní obsažených, a dle toho plán hodiny případně upravit. Postačující bývá stanovit si předem pravidla, aby byla

²²⁹ Mezipatra. Mezipatra na školách. Dostupné z: <https://www.mezipatra.cz/program/mezipatra-na-skolach.html>.

²³⁰ Radio Wave. Jak zajistit bezpečný prostor pro queer žáky? Festival Mezipatra připravil workshop pro vyučující Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/jak-zajistit-bezpecny-prostor-pro-queer-zaky-festival-mezipatra-pripravil-8616439>.

zajištěna bezpečná, respektující a konstruktivní diskuze. Mezi žáky se také může vyskytovat někdo, kdo se ztotožňuje s transgender identitou, případně má transgender rodiče, učitel by však neměl takového žáka nutit ke coming outu (měl by však počítat i s případem, že k němu může samovolně dojít).

Po zvážení všech těchto hledisek byla jako hlavní 90minutová jednotka vytvořena spíše obecná hodina týkající se především seznámení se s tématem a jeho terminologií, celebritami, které se identifikují jako trans, doporučení seriálů a filmů a informací ohledně toho, kam se obrátit v případě potřeby. Navazující jednotka je již jen volitelná (založená na zájmu a aktivitě žáků), může být využita plně jako 90minutová, ale také pouze jako 45minutová při využití pouze první nebo druhé poloviny plánu hodiny (dále bude přesněji vysvětleno), kde se první polovina hodina zabývá problémy, kterým mohou trans lidé ve společnosti čelit (včetně toho, jak probíhá tranzice) a druhá polovina se snaží ukázat, že transgender, či jeho formy, se nachází i v jiných kulturách.

Níže (viz Tabulka 1) se nachází plán prvních dvou vyučovací hodiny, tj. základní seznámení se s tématem. V tomto případě se jeví jako výhodnější vyučovat celý 90minutový blok, neboť při rozdělení do dvou 45minutových hodin, které by nebyly vyučovány v jeden den, by bylo třeba vždy začít opakováním probraného a aktivizací žáků.

Tabulka 1: Plán hodiny pro první dvě vyučovací hodiny

Délka trvání	Činnost a její popis	Metody	Potřebné pomůcky
3–5 minut	Organizační záležitosti	-	-
5–10 minut	Brainstorming – výraz LGBT+, duhová vlajka – žáci sami přichází se svými nápady a asociacemi	Aktivizující, motivační	Prezentace, tabule, fix či křída
15–25 minut	Krátký film či dva krátké příběhy; žáci mají zadané otázky (příloha č. 2 a 3), které jim pomohou lépe se orientovat v ději a zaměřit se na určité části více	Situační, názorně demonstrační, expoziční; práce s textem	Počítač, projektor/ mobilní telefon, tablet/vytištěné otázky a příběhy
5–10 minut	Zodpovězení otázek, diskuze nad filmem či příběhy	Verbální - diskuze	Prezentace, mobilní telefon,

			tablet, sešit
5–10 minut	Zkoumání, přiřazování termínů a jejich vysvětlení	Induktivní, práce ve dvojicích	Kartičky do dvojic, viz příloha č. 4 Karty
5 minut	Společné vyhodnocení, doplnění dalších termínů	Verbální - diskuze	Prezentace, sešit
5 minut	Rozdělení termínů na ty vztahující se k sexualitě a ty, které se vztahují k identitě	Induktivní výuka, práce ve dvojicích	Kartičky do dvojic, viz příloha č. 4 Karty
10 minut	Seznámení s transgender celebritami, seriály zabývajícími se touto tematikou; kam se obrátit v případě potřeby	Verbální metoda – monolog, názorně demonstrační - statická	Prezentace, sešit
10 minut	Shrnutí poznatků, případné dotazy žáků	Monolog, dialog	-

Strukturu celé této hodiny je možné sledovat také na jednotlivých snímcích v prezentaci, která je připojena k textu této práce jako příloha č. 1 s názvem trans-prezentace-1-2. V úvodu hodiny jsou zařazeny tzv. organizační záležitosti, které tradičně zahrnují především zápis tématu a chybějících do třídní knihy, či kontrolu domácích úkolů.

Poté následuje evokační část hodiny, při které se žáci aktivizují pomocí brainstormingu zaměřeného na zkratku LGBT+ a vlajku s ní spojenou – duhovou či tzv. pride flag. Cílem je vymyslet a zapsat co nejvíc výrazů, které žáky u tohoto výrazu a obrázku napadnou. V tuto chvíli je důležité korigovat žáky tak, aby zůstali korektní, směřovat je nedehtonující směrem, kde místo případných nadávek (např. „buzna“ nebo „transka“) bude zapsán neutrální termín („gay“ či „homosexuál“ pro první výraz, „transgender“ či „transsexuál“ pro druhý). Cílem zatím není výrazy dále rozebírat.

V další části hodiny dochází při sledování krátkého filmu či čtení krátkých příběhů k uvědomění si hlavního tématu hodiny. Možnost si může každý pedagog zvolit sám dle svého rozhodnutí, možností žáků a vybavení tříd ve škole. Nejvíce technická varianta zahrnuje počítač a projektor pro promítání filmu a mobilní telefon či tablet pro každého žáka, kde si zobrazí a zodpoví otázky. Nejméně technicky náročná varianta zahrnuje vytištění příběhů i otázek (přílohy č. 2 a 3) pro každého žáka (či do dvojice). Je

samozejmě možná i jakákoliv kombinace projekce a vytištěných otázek, případně pouhé využití mobilních telefonů či tabletů pro shlédnutí filmu či přečtení příběhů a zodpovězení otázek. Vše by mělo zabrat přibližně stejné množství času. Problémem u sledování filmu může být také nízká znalost angličtiny na straně žáků či učitele, u filmu totiž nejsou k dispozici české titulky, pouze anglické.

Po shlédnutí či přečtení příběhů následuje diskuze spojená se zadanými otázkami a jasně sdělení, že se v hodině chceme zabývat především tématem transgenderu, avšak nejprve je třeba pochopit, co znamenají ostatní výrazy ve zkratce LGBT+, kam transgender patří.

Proto se žáci rozdělí do dvojic, do kterých dostanou párové karty (vytištěné a zalaminované jednotlivě). Na jedné kartě je vždy uveden jeden termín, ke kterému musí žáci na druhé kartě najít vysvětlení. Po dokončení párování následuje společná kontrola a diskuze nad výrazy, žáci mohou přidávat další výrazy, pokud je znají a učitel se je snaží zapisovat na tabuli a vysvětlovat.

Žáci zůstávají ve stejných dvojicích a karty využijí ještě jednou. Výrazy zamíchají a pokusí se je rozdělit na dvě části: ty, co popisují sexuální orientaci a ty, co popisují genderovou či pohlavní identitu. Tímto si ukáží jeden z důvodů, proč společnost v dnešní době preferuje používání výrazu transgender před transsexuálem. Zde přichází možnost, pro tišší či stydlivé třídy, anonymně napsat jakékoliv otázky týkající se tohoto tématu a poslat je učiteli (může k tomu být využit klobouk či mísa), který je případně zodpoví v závěrečné části hodiny.

Následuje prezentační část, ve které učitel žáky seznamuje s celebritami, které se identifikují jako transgender (žáci mohou hádat, o koho se jedná a odkud je znají – jméno se objeví po kliknutí), poté následuje seznam filmů a seriálů, kde se žáci mohou setkat s postavami, které jsou trans. Seznam mohou sami žáci doplnit dalšími filmy a seriály, které znají a ví, že tam jsou transgender postavy. V závěru prezentace se nachází stránky organizací, které se zabývají trans či obecně LGBT+ tematikou.

V závěrečné části hodiny dochází k reflexi, protože učitel spolu s žáky shrnuje poznatky z hodiny a zároveň odpovídá na zapsané anonymní otázky, případně dá prostor na dotazy v tuto chvíli (pokud má aktivní a smělou třídu).

Níže (viz Tabulka 2) se nachází návrh plánu druhé 90minutové hodiny, volitelně je možné rozdělit ji na dvě jednotlivé vyučovací hodiny (2 x 45 minut) a použít je

samostatně, případně může učitel využít pouze jednu z nich. I k tomuto plánu se pojí prezentace, nachází se jako příloha č. 3 s názvem trans-prezentace-3-4.

Tabulka 2: Plán hodiny pro druhé dvě vyučovací hodiny

Délka trvání	Činnost a její popis	Metody	Potřebné pomůcky
3–5 minut	Organizační záležitosti	-	-
5–10 minut	Zopakování termínů (Mentimeter)	Aktivizační, motivační	Počítač, projektor, mobilní telefon
10 minut	Úvod do problémů trans lidí: Sledování série videí kanálu Transparent - Co myslíš? ²³¹	Situační, názorně demonstrační, expoziční	Počítač, projektor
10 minut	Společná diskuze nad dalšími problémy trans lidí	Verbální - diskuze	Tabule, fix/křída, prezentace, počítač, projektor
10 minut	Jak probíhá tranzice – skupinové rozdělení – 3 části tranzice	Verbální – práce ve dvojicích až skupinách, práce s textem	Mobilní telefon; tabule, fix/křída
5 minut	Shrnutí poznatků a názorů týkajících se budoucnosti trans lidí	Verbální – diskuze, dialog	Tabule, fix/křída
3–5 minut	Otázka pro žáky: Je trans pouze záležitostí moderní Evropy a Severní Ameriky?	Verbální - diskuze	Tabule, fix/křída, prezentace, počítač, projektor
3–5 minut	Rozdělení do skupin, přidělení kultury, pokyny	Verbální – monolog	Tabule, fix/křída; prezentace, počítač, projektor
10–15 minut	Kultury – práce ve	Verbální – skupinová	Mobilní telefon,

²³¹ Transparent, 2022, Co myslíš?, YouTube video. [2022–04–14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-tNG5kXU-1Q&list=PLgEslvktY-kRZ6QfQeKF0izB5jjXmEkg7>

	skupinách	práce, práce s textem	sešit
10 minut	Prezentace poznatků	Verbální – skupinový přednes	Poznámky z předchozího vyhledávání informací
5 minut	Závěrečné shrnutí poznatků o kulturách	Verbální – dialog	-

Další hodina také začíná typickými organizačními záležitostmi, během kterých je možné již žákům sdělit, že budou potřebovat své mobilní telefony, na kterých si mají najít stránku menti.com. Je lepší, když už má učitel přímo vytvořené čtyři prezentace na stránce mentimeter.com, aby žákům rovnou sdělil i připojovací kód. První tři prezentace jsou zaměřené na asociace spojené s těmito výrazy: LGBT+, sexuální orientace a pohlavní identita (tj. každá prezentace obsahuje jeden výraz a žáci se vyjadřují jen k němu). Jde o opakování výrazů probraných v minulé hodině. Každý žák má možnost napsat až 5 věcí, které ho napadnou, ke každému výrazu. Pokud tyto věci zmíní někdo další, slovo či věta se na obrazovce zvětší. Poskytuje to učiteli zpětnou vazbu ohledně pochopení základních rozdílů v daných výrazech v rámci celé třídy. Poslední prezentace se týká otázky ‚Které seriály či filmy s LGBT+ tematikou znáte?‘. Žáci tu mají možnost vypsát až čtyři, které znají či si je pamatují z předchozí hodiny. Tato otázka může také směřovat ke kratší diskuzi spojené s otázkou, zda tyto filmy nebo seriály považují za nápomocné pro LGBT+ lidi při jejich sebepoznávání.

Od opakování je možné plynule přejít k hlavnímu tématu první hodiny – Jakým problémům musí trans lidé ve společnosti čelit? Uvedení do tématu proběhne skrze videa kanálu Transparent (patří neziskové organizaci, která si klade za úkol informovat a vzdělávat společnost ve věcech týkajících se trans lidí, ale také pomáhat samotným trans lidem). Jednotlivá videa se jmenují následovně:

- Záchody
- Misgendering
- Nemoc
- Pohlaví a identita
- Náboženství

Jak již jejich názvy napovídají, snaží se upozornit na problémy spojené s:

- binárním rozdělením záchodů,
- používáním špatných zájmen bez omluvy,
- považováním transgenderu za nemoc hodnou léčby,
- snahou dělit identitu jen dle biologických pohlavních znaků,
- tvrzením, že náboženství (zde především křesťanství) identitu trans nepřijímá.

Učitel by měl žákům každé video více přiblížit a zeptat se jich na jejich názor na danou věc. Především zda s danými problémy souhlasí, domnívají se, že by se společnost měla posunout směrem k úpravě těchto problémů, či zda by to nepřineslo nějaké problémy další. Např. u vytvoření tří (pro muže, ženy a trans) nebo čtyř (trans rozděleno ještě na pro trans muže a trans ženy) typů záchodů se samozřejmě může vždy stát, že se objeví někdo další, kdo nebude mít možnost vybrat si svůj záchod a otázkou pak je, kolik typů záchodů by tedy mělo vůbec být. V případně záchodů pro všechny zase může dojít ke strachu z napadení jakoukoliv jinou skupinou, než se kterou se každý jedinec identifikuje. Je důležité diskusi usměrňovat, nemělo by docházet k urážkám.

Hodina dále pokračuje směrem k žákům, kteří mají nyní prostor zamyslet se nad dalšími možnými problémy, kterým možná musí trans lidé čelit. Učitel má k dispozici v prezentaci několik možných problémů, pokud by žáci měli zpočátku problém nějaké vymyslet. Žáci mohou využít i poznatky z krátkého filmu či krátkých příběhů, se kterými se v minulé hodině seznámili. Jednalo se tam například o problémy ve škole či v rodině, které pak dále mohly vést k sebepoškozování či až k myšlenkám nebo dokonce pokusům o sebevraždu. Je důležité žáky upozornit, že tyto problémy nemusí nastat vždy a pokud nastanou, je nutné vědět, kam se případně obrátit. Může se jednat o učitele, kterému žák věří, výchovného poradce, školního psychologa, ale také neziskovou organizaci, která má vlastní poradnu (například Sbarvouen.cz).

Poslední část první hodiny se věnuje tranzici v ČR, která se může také jevit jako problémová. Žáky můžete rozdělit jen podle řad na tři skupiny, jedné bude přidělena tranzice sociální, druhé fyzická a třetí úřední. Mohou pracovat v těchto početných skupinách, ale také jen ve dvojicích. Cílem každé skupiny je najít co nejvíce informací o dané části tranzice (co každá část zahrnuje, zda je třeba touto částí vždy projít a zda je tranzice hrazena státem či zdravotní pojišťovnou). Tyto poznatky poté žáci sdílí se svými spolužáky a učitel je na tabuli v bodech sepisuje. Cílem není z žáků udělat

odborníky na tranzici, jen je třeba je seznámit s hlavními cíli a úskalími. Je dobré také zmínit, že ne všichni, co se identifikují jako trans, chtějí celou tranzicí projít.

V tuto chvíli je možné nechat žáky zopakovat získané poznatky z této hodiny a hodinu tzv. ukončit zvoněním. Učitel může při shrnutí klást otázky jako například: který problém žáci považují za nejzávažnější, který bude potřebovat na vyřešení čas a který je naopak třeba řešit ihned. Může se také zeptat, jak vidí budoucnost řešení problémů trans lidí.

Pokud se učitel rozhodne hodinu pokračovat druhou částí, shrnutí udělá i tak. Je možné využít také pouze tuto část hodiny, tudíž na začátku proběhne nejprve stejné opakování (jako na začátku první hodiny týkající se problémů trans) a až poté učitel pokračuje tím, co následuje níže.

Druhá hodina začíná otázkou, která poskytuje uvedení žáků do problému: Existuje trans identita pouze v moderní Evropě a severní Americe? Znáte nějakou jinou kulturu, kde se transgender nebo nějaká jeho jiná forma vyskytuje? Žáci mohou, ale nemusí znát odpověď. Proto je v prezentaci ihned připraven snímek s fotografiemi představitelů nějaké transgender formy z jiných kultur. Na dalším snímku se nachází termíny, které pro tento jev jednotlivé kultury používají.

Rozdělte žáky do skupin minimálně po třech, maximálně po šesti. Dle počtu žáků a jejich úrovně angličtiny jim přiřadte jejich termín a sdělte, jak mají prezentace vypadat a jak dlouhé by měly být. Co se termínů a jejich zdrojů týče, dvě duše (či dvojí duch, anglicky two-spirit, zastarale berdache) a hidžrové mají dostatek zdrojů v češtině. Pro gally, Heliogabala a fa‘afafine bude již třeba využít alespoň nějaké zahraniční zdroje, ačkoliv českých je také několik. Khanith a muxe mají spíše už jen zahraniční zdroje. Je zcela na učiteli, s kolika kulturami bude chtít žáky seznámit.

Na dalším snímku prezentace se nachází hlavní otázky, na něž budou žáci hledat odpověď na internetu. Učitel by měl jednotlivé skupiny kontrolovat a ptát se, zda se jim daří nacházet dostatek informací a případně jim pomoci. Následuje krátká prezentace (2-3 minuty pro každou skupinu) poznatků. Učitel dává zpětnou vazbu a případně informace doplňuje.

V závěru hodiny spolu učitel a žáci shrnou a tím i zopakují nové poznatky z této hodiny za pomoci fotografií ze snímku č. 7.

4.5 Shrnutí informací o výuce transgenderu v rámci českého vzdělávacího systému na základních školách

V této kapitole se práce zabývala zjišťováním toho, zda se český vzdělávací systém věnuje výuce tématu transgenderu a transvestitismu na úrovni základních škol. Zkoumání se zaměřilo na kurikulární dokumenty – na Bílou knihu a Rámcové vzdělávací programy, na učebnice výchovy ke zdraví, rodinné a etické výchovy, ale také na workshopy nabízené některými neziskovými organizacemi. V závěru kapitoly byly představeny návrhy plánů dvou 90 minutových hodin na toto téma.

V rámcových vzdělávacích programech pro základní školy se nachází v několika oddílech zmínka o možné výuce týkající se pohlavní identity a jejích poruch. Některé učebnice na to reagují kapitolami nazvanými stejně jako v RVP většinou Na prahu dospělosti a pohlavní identitu probírají. Jedná se především o učebnice výchovy ke zdraví, kde se nachází spíše kratší zmínky a učebnice rodinné výchovy pro 8. a 9. třídy ZŠ, kde jsou informace obsáhlejší. Nejvíce se tématem zabývá učebnice sexuální výchovy, kde se nachází celá kapitola věnující se transsexualitě.

Workshopy neziskových organizací jsou v některých případech zaměřené přímo na transgender, jiné obecněji na LGBT+ tematiku a další se snaží zahrnout celé objevování vlastní identity a její přijetí.

Závěrečná část nabízí plán pro celkem 4 vyučovací hodiny, které se věnují nejprve obecně LGBT+, ale poté se zaměřují více na téma transgenderu, ať už v rovině terminologie, propojení se seriály, problémy trans lidí a také se snaží žákům alespoň částečně ukázat poznatky této práce, tj. že transgender není jen výtvozem moderní západní civilizace.

5. Závěr

Tato bakalářská práce byla zaměřena na téma transgenderu a transvestitismu z pohledu antropologie.

V první části se snažila dokázat, že trans není jen výtvozem moderní západní civilizace, ale určité jeho projevy je možné nalézt jak v historii, tak různých oblastech světa. Pozornost byla zaměřena na kultury starověkého Řecka a Říma, domorodého obyvatelstva severní Ameriky a tradiční Indie. Práce popsala především terminologii, historii a typické projevy transgenderu u daných kultur. Pro srovnání byly také uvedeny informace o terminologii a historii transgenderu ve Spojených státech amerických. Vzhledem k obsáhlosti uvedených informací a využití různých zdrojů se podařilo dokázat existenci různých projevů chování, které by mohly být popsány jako trans.

Ve druhé části se práce snažila zjistit, jak dalece se trans tematice věnuje český vzdělávací systém, především v rámci základního vzdělávání. Práce postupovala ve zjišťování informací od kurikulárních dokumentů, přes učebnice až po workshopy nabízené neziskovými organizacemi. Ačkoliv se v rámcových vzdělávacích programech pro základní školy vyskytují zmínky o poruchách pohlavní identity, učebnice se tomuto tématu věnují jen okrajově – v nedostatečně šíři a nedostatečně aktualizovaně i co se týče výběru výrazů a popisu. Neziskové organizace se naopak tímto tématem zabývají vcelku dost, učitelé tedy mají možnost vybrat si i přesnější zaměření – ať už se jedná o téma coming outu, transfobie, přístupu k trans lidem, či obyčejné uvedení do tématu. V závěru práce se nachází dva návrhy 90minutových hodin týkajících se transgenderu a transvestitismu určených především pro žáky 8. a 9. tříd základních škol.

6. Seznam použitých zdrojů

- Amazonka*. In: Slovník spisovného jazyka českého [online]. [vid. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=amazonka&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>
- BBC. *India court recognises transgender people as third gender*. [online]. 2014 [vid. 2021-10-3]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-27031180>
- BELLINGER, Gerhard J. *Sexualita v náboženstvích světa*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0642-7.
- BLACKWOOD, Evelyn. *Anthropology and homosexual behavior*. New York: Routledge, 2010. ISBN 0-86656-328-8.
- BLACKWOOD, Evelyn. Sexuality and Gender in Certain Native American Tribes: The Case of Cross-Gender Females. *Signs*. 1984, 10(1), 27-42. [vid. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3174235>
- BURIAN, Jan a Bohumila MOUCHOVÁ. *Portréty světovládů I*. Praha: Svoboda, 1982. ISBN 25-032-82.
- DONÁT, Josef a Nora DONÁTOVÁ. *Důvěrně a otevřeně o sexualitě*. Praha: Fortuna, 2007. ISBN 978-80-7168-990-4.
- DVOŘÁČKOVÁ, Jana. Od léčby poruch pohlavní identity k genderové transformaci společnosti. *Gender a výzkum / Gender and Research*. 2010, 11(1), 89-91. [vid. 2021-12-22]. Dostupné z: <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2010/01/17.pdf>
- FAMU. *Sexuální menšiny a transgender na FAMU*. 2021. [vid. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.famu.cz/cs/2869/>.
- FEINBERG, Leslie. *Transgender Warriors: making history from Joan of Arc to RuPaul*. Boston: Beacon Press, 1996. ISBN 0-8070-7941-3.
- GINTEROVÁ, Hana a Světlana HAJDINOVÁ. *Etická výchova. Učebnice pro 8. - 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Praha: Národní institut pro vzdělávání, 2014. ISBN: 978-80-87449-57-8.
- GODBOUT, Louis. Elagabalus (204 or 205-222). *GLBTQ* [online]. 2015 [vid. 2022-02-07]. Dostupné z: http://www.glbtqarchive.com/ssh/elagabalus_S.pdf
- GRAVES, Robert. *Řecké mýty*. Praha: Levné knihy KMa, 2004. ISBN 978-80-7335-654-5.

Gymnázium Pardubice. *Transgender identita a začlenění trans a nebinárních lidí do školního kolektivu*. 2021. [vid. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.gypce.cz/2021/11/21/workshop-na-tema-transgenderu-a-nebinarity/>.

Jules a Jim. *Práce se třídou*. [vid. 2022-04-14]. Dostupné z: https://julesajim.cz/prace_se_tridou/.

KERÉNYI, Karl. *Mytologie Řeků 1*. Praha: Oikúmené, 1996. ISBN 80-86005-14-3.

KREJČÍ, Milada et al. *Výchova ke zdravému životnímu stylu*. Plzeň: Fraus, 2021. Plzeň. ISBN 978-80-7489-732-0.

LAL, Vinay. Not This, Not That: The Hijras of India and the Cultural Politics of Sexuality. *Social Text* [online]. 1999, Winter(61), 119-140 [vid. 2021-8-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/488683>

MALINA, J. a kol. 2009. *Antropologický slovník*. [online]. Brno: Masarykova univerzita [vid. 2021-10-13]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova. Zdravý životní styl 1*. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-712-X.

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova. Zdravý životní styl 2*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-643-3.

MARÁDOVÁ, Eva. *Výchova ke zdraví. Zdravý životní styl, pracovní sešit*. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-914-9.

MARKOVÁ, Dagmar. Hidžra – třetí pohlaví v Indii: Lidé mimo normy, kteří našli své místo. In: *Vesmír* [online]. 2001, 80, 691(12) [vid. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2001/cislo-12/hidzra-ndash-treti-pohlavi-indii.html>

MCDANIEL, Spencer. Transgender and Intersex People in the Ancient World. In: *Tales of Times Forgotten* [online]. 2020. [vid. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://talesoftimesforgotten.com/2020/08/21/transgender-and-intersex-people-in-the-ancient-world/>

Mezipatra. *Mezipatra na školách*. [vid. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.mezipatra.cz/program/mezipatra-na-skolach.html>.

NAVRÁTILOVÁ, Marie a kol. *Etická výchova. Učebnice pro 6. - 7. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2014. ISBN: 978-80-87449-56-1.

Prague Pride. *Besedy na školách*. [vid. 2022-14-04]. Dostupné z: <https://www.praguepride.cz/cs/vzdelavani/besedy-na-skolach>.

Prague Pride. *Slovníček pojmů*. [vid. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://praguepride.cz/cs/kdo-jsme/media-download/publikace/86-slovnicek-pojmu/file>

Radio Wave. *Jak zajistit bezpečný prostor pro queer žáky? Festival Mezipatra připravil workshop pro vyučující*. 2021. [vid. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/jak-zajistit-bezpecny-prostor-pro-queer-zaky-festival-mezipatra-pripravil-8616439>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2021. 163 s. [vid. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2021/07/RVP-ZV-2021.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 164 s. [vid. 2022-03-16]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2020/08/RVP-ZV_2017_%C4%8Derven-2.pdf.

RANTALA, Jussi. *'Call me not Lord for I am a Lady' - Emperor Elagabalus and the Problem of Gender in the History of Cassius Dio*. University of Helsinki: Language Center, 2010. ISBN 978-952-10-6118-9.

ROSCOE, Will. *Changing ones: third and fourth gender in Native North America*. New York: St. Martin's Griffin, 1998. ISBN 0-312-22479-6.

ROSCOE, Will. *Priests of the Goddess: Gender Transgression in Ancient Religion*. *History of Religions*. The University of Chicago Press, Feb 1996, 35(3), 195-230. [vid. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1062813>

SKUPNIK, Jaroslav, MALINA, Jaroslav, ed. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a "příbuzných" oborů*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002. Scientia (Nadace Universitatis Masarykiana). ISBN 80-86258-27-0.

STRYKER, Susan. *Transgender History, second edition: The Roots of Today's Revolution*. New York: Seal Press, 2017. ISBN 978-1-580-05690-8.

Transparent. *Co myslíš? 2022*. YouTube video. [vid. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-tNG5kXU-1Q&list=PLgEsIvktY-kRZ6QfQeKF0izB5jjXmEkg7>

WILLIAMS, Walter L. The 'two-spirit' people of indigenous North Americans. In: *The Guardian* [online]. 2010. [cit. 2021-10-3]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/music/2010/oct/11/two-spirit-people-north-america>

Ženská práva. *Sexismus v reklamě a médiích*. 2021. [vid. 2022-14-04]. Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/nabidka/workshop-sexismus-v-reklame-a-mediich-take-online/>.

7. Seznam příloh

- 1 Trans-prezentace-1-2
- 2 Otázky ke krátkému filmu
- 3 Otázky k příběhům
- 4 Karty
- 5 Trans-prezentace-3-4